

У 111

003028000

СОBISS •

ЦРКВА
СВ. БОРБА
НА ОПЛЕНЦУ

У 111

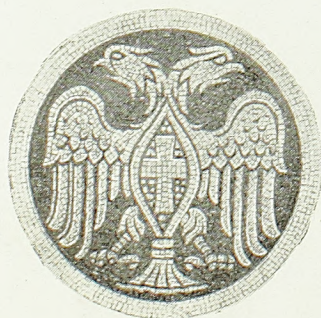
ЦРКВА СВ. ЂОРЂА
НА ОПЛЕНЦУ

У 111

439

ЦРКВА
СВ. ЂОРЂА
НА ОПЛЕНЦУ

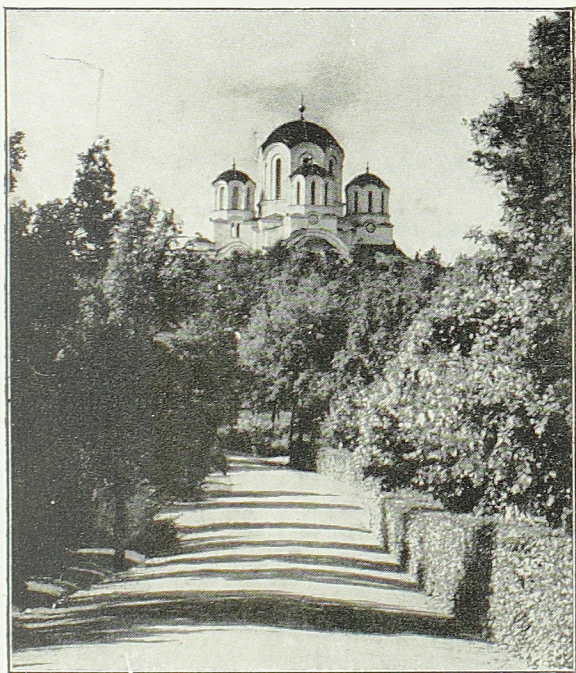
ЗАДУЖБИНА И МАУЗОЛЕЈ
КАРАЂОРЂЕВИЋА

БЕОГРАД 1935

...ТЕРА
Ј. И. Бр. 28.000

ШТАМПА
ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ЗАДУЖБИНА НА ОПЛЕНЦУ

КАРАЂОРЂЕ И ШУМАДИЈА

Народна династија Карађорђевића, и својим рођењем и својом национално-политичком делатношћу, везана је тесно за Шумадију и мали град Тополу, који је основао и прогласио за своју престоницу Карађорђе, врховни вођ народни и оснивач династије Карађорђевића. У тој Шумадији, плодној и некада веома шумовитој, са таласастим брдима и сликовитим пропланцима, раштрканим сеоским кућама и стајама, одиграли су се сви главни догађаји новије историје српскога народа. У њој је село Вишевац у коме се родио Карађорђе. Ту је и село Маслошево одакле је отац Карађорђев Петар узео за жену Марицу, која му је родила првенца Ђорђа. Па село Орашац, у коме су се 1804 године састале старешине народа, уговорили устанак на Турке, и изабрали Карађорђа за народног вођу. Ту је и планина Рудник, сведок првих борби за ослобођење од Турака, и манастир Вољавча, у коме је била прва и највећа управна и законодавна скупштина „Правитељствујушчи Совјет“. Ту су, једном речи, сва она историска места, која и данас чувају успомену на храбра и велика дела Карађорђа, његових сарадника и народа, у устанцима за ослобођење од Турака почетком прошлога века.

ТОПОЛА И КАРАЂОРЂЕВА СТАРА ЦРКВА

Варошица Топола се звала првобитно као село Каменица. Вероватно због речице Каменице. На самом друму за Београд, код места званог Кречане, било је једно дрво „Топола“, и ту су се кириције заустављали, одмарали и договарали за састанке „код Тополе“. Тако је старо име села Каменице замењено новим Топола. Ту на десној обали речице Каменице, где се данас налази варошица Топола, Карађорђе је себи саградио пространу кућу од брвана са више пушкарница и споредних зграда, амбаре, кошеве, качаре и подруме. У тој новој кући, он је живео као и остали сељаци, бринући се за своје пољско добро, које се налазило у засеку Крћевцу, које је он сам обрађивао са својим слугама. На томе добру била су трла и друге зграде за чување три хиљаде оваца, три стотине свиња, седамдесет грла говеди и шеснаест коња. Временом, у борби против Турака, Карађорђе је морао да обнавља, на рушевинама свога упропашћеног имања, нове зграде од чатме „на два ката“ са мазгалама, утврђујући их палисадом као заштитом од непријатеља.

Године 1811, пошто је очистио Србију од Турака, Карађорђе подиже у Тополи Конак са седам соба, трпезаријом и сарачанама и гостински Конак. У исто време он зида и цркву, и Тополи даје значај тврђаве и престонице. Тако

Топола постаје центар државног живота, зборно место народа из ослобођених и неослобођених крајева. У њој Карађорђе прима и стране посланике за преговоре и договоре. Цркву Карађорђе подиже на источној страни града Тополе, а у црквеној порти зида школу и стан за учитеља, кога сам набавља и издржава.

Обнављајући Тополу, Карађорђе је нарочиту пажњу посветио зидању цркве. Као оснивач династије, он је желео да подигне себи задужбину и у њој своју породичну гробницу, по примеру наших старих владара. Та стара Карађорђева црква, која је доцније порушена, преправљена и као таква очувана и данас у Тополи, била је зидана на свод, са једним кубетом и звонаром у југоисточној кули од тврђаве, у којој су била три звона. Црква је била покривена ћерамидом, а кубе клисом. Гробница је била спремљена у цркви уз иконостас. Више западних врата узидана је камена плоча са рељефним грбом, више кога пише „Србија“, а испод тога, рељефним словима и словено-сербским језиком стоје ови редови:

„Изволенијем оца поспешенијем Сина и совршенијем стаго духа совршесја сеј сти храм рождество пресвјатија Бци при императору Александру сеи русискому самодршцу с трудом благовернаго гдина Георгија Петровича врховнога вожда сербскога народа и супруге его Елене и наследника их Алексија: лета господња 1811“.

Све ове грађевине: и црква, и школа, и град, и Конак, и тврђава, рађене су по замисли Карађорђевој. Он је и сам помагао мајсторима у грађењу, када су му послови допуштали.

Само две године доцније — 1813 — Србија је поново изгубила слободу, и Турци су порушили и тврђаву и Конак, и школу и цркву у Тополи. Народу је било допуштено да само цркву унеколико оправи, како би се имао где Богу молити. Све остало је било у рушевинама

до 1842, када је на престо Србије ступио Кнез Александар Карађорђевић, син Карађорђев. И ако Топола није била више престоница, Кнез Александар Карађорђевић је поклањао велику пажњу њеном напретку. Он је обновио порушену тврђаву и конаке, и подигао и друге зграде ван градских зидова. На западној страни тврђаве, с друге стране друма, у Карађорђевом шљиваку, подигао је гостионицу за путнике, која је данас президана „по плану“, а мало ниже од ње касарну за кавалеристе. Јужно од тврђаве, на истој страни друма, подигао је кућу за свештеника, а ниже ње, већи број лепих сеоских кућа. Северно од тврђаве, опет на друму, подигнута је среска и општинска кућа, а даље од њих, с обе стране друма, пружала се читава улица дућана за вашаре, који су се држали два пута годишње. Осим дућана било је и других зграда дуж друма.

И Тополску цркву, задужбину свога оца, Кнез Александар је обновио и украсио. Нарочито иконама за иконостас које је радио онда чувени српски сликар Димитрије Аврамовић. Тако обновљена и украшена Тополска црква била је поново освећена 1848 године од стране тадашњег српског митрополита Петра Јовановића.

За пуних десет година од поновног освећења, Кнез Александар је много волео ту цркву и Тополу и често у њу долазио. Отседао је у своме Конаку, и седећи на чардаку посматрао народно весеље и игре, које су биле приређиване пред Конаком у тврђави. Али од 1858 године, по одласку Кнеза Александра Карађорђевића из земље, Топола нагло опада, а 1877 године за време Тополске буне тврђава буде порушена, сем доњег дела куле уз сам конак, као и један део варошице. Услед нових железничких путева она губи и свој економски значај, и постаје готово обично село. Тек 1882 године буде проглашена за варошицу.

За све ово време бурне прошлости наше народне историје 19 stoleћа, Тополска црква је имала изванредан значај и због трагичне смрти Карађорђеве. По повратку у Србију, после пропасти Србије и њеног поновног пада под турску власт, Карађорђе буде убијен 1817 године, и његово тело сахрањено у Радовањском Лугу у Шумадији. Његову главу отсеку и однесу у Београд, где је покажу Београдском Везиру. Затим је у старој згради иза порушене Митрополије одеру, напуне памуком и пошаљу у Цариград, као доказ да више нема међу живима Црног Ђорђа, тог народног војда који је толико мука и страха задавао Турцима. А лобању његову сахране у порти с јужне стране старе Саборне београдске цркве, која је била на истом месту, где и данашња сазидана 1840 године.

Кнегиња Љубица, жена Кнеза Милоша Обреновића, коју је Карађорђе венчао 1807 године, из пијетета према убијеном куму, издејствује и пренесе Карађорђеве посмртне остатке из Радовања у његову Задужбину у Тополи, а Карађорђеву главу из Београда, и заједно са телом побожно је сахрани 1817 године. Тако су Карађорђеви посмртни остаци почивали у гробници његове Задужбине, коју је он себи направио у цркви пред иконостасом. Кнез Милош Обреновић је направио нову гробницу у југозападном углу цркве, оградио место и у зид ставио надгробну спомен плочу са славено-српским натписом да „овди леже Кости Георгија Петровића Чернаго“ и. т. д.

Од дана када су пренесени посмртни остаци Ђорђа Петровића у његову Задужбину у Тополи, народ је долазио не само да се поклони гробу овог Великог Човека, већ да потражи и исцељења у болести, верујући у чудотворну моћ моштију овог мученика и трудбеника за народно ослобођење и уједињење. У моћ исцељења на гробу Карађорђевог веровала је и сама

Кнегиња Љубица, и она је, у свом великом душевном болу, бојећи се Божје казне, водила 1825 године своје синове Милана и Михајла у Тополску цркву, и полагагала их на Карађорђеву гробну плочу, молећи се Богу за њихово исцељење. Много доцније, и сам Краљ Александар Обреновић, и ако претставник противничке династије, није могао а да не посети гроб овога народног хероја, и да се ту, полагајући му венац, не помоли Богу за покој душе Карађорђеве и за своје здравље. Том приликом подарио је бакарни покривач за Тополску цркву, који су Аустријанци скинули за време окупације.

Поред Карађорђа, у његовој Задужбини у Тополи, као и у порти, где се раније налазило гробље, сахрањени су неки чланови Дома Карађорђева, и његов буљубаша Петар Локић.

Тако је Карађорђева Тополска црква добила свој историски значај, и постала место за хаџилук свих оних, који су осетили величину његове историске борбе за ослобођење од Турака. А Шумадија продужила да буде симбол великих и дугих напора за Слободу и Уједињење све неслободне браће у једну снажну и напредну југословенску државну заједницу.

ЦРКВА СВ. БОРЂА

ЗАДУЖБИНА КРАЉА ПЕТРА I НА ОПЛЕНЦУ

Карађорђева стара Црква у Тополи, која се и данас налази више Карађорђевог Конака, у подножју Малог Опленца, дочекала је 1903 године Петра Карађорђевића, унука Карађорђевог, као Краља Србије. Вољом народа ступио је стари Краљ Петар на престо својих предака, и своју владавину обележио новим путевима. Дочекан и поздрављен у земљи, и ван граница слободне Србије, као први југословенски Краљ, Петар Карађорђевић је заиста остварио велико дело ослобођења све југословенске браће, и ушао у историју као Први Југословенски Краљ Петар Велики Ослободилац. Краљевина Србија, под његовом владавином, постала је Пијемонт Јужних Словена, идеал демократског уређења, жариште културног, научног и уметничког напретка, и весник неминовних историских догађаја.

Такву владавину и стари Краљ Петар, по примеру наших старих владара, желео је да обележи и крунише једном Задужбином, која би вечито зрачила нова покољења идеалима родољубља, правде и слободе, вере и бесмртности. Још исте године када је ступио на престо, Краљ Петар је отишао у Тополу, то историско и славно место Врховнога Вожда, свога деде, да ту изабере место за своју задужбину.

Са Малог Опленца, који се диже изнад Тополе, са 337 метара надморске висине, везан седлом ка југу за Велики Опленцац, Краљ Петар је посматрао широке видике своје Шумадије. Видео је како се на северу уздиже Космај, а на истоку пружа Моравска равница са дивним селима, и градовима, који се беласају у долини, а иза њих како се плави венац Хомољских планина. А с друге стране, више југо-источно, оцртавала су се насеља до на крај шуме Великог Опленца на југу, да би се југозападно таласасти брегови дохватили Рудничких планина са пирамидом Острице. Док се на западу, преко Каменице и Тополских заселака, видео Венчац, благим седлом везан за Букуљу, и преко чувене Орашачке планине спојен са Космајем. Очи старога Краља одмарале су се на лепим шумадиским бреговима обраслим шумама и богатим мермером и гранитом.

Тај врх Малог Опленца изабрао је Краљ Петар, да на њему подигне своју Задужбину, Цркву Светог Ђорђа, у срцу Шумадије. Место је одмах било снимљено геодетски, сондирано, и астрономски одређен прави исток ради ориентације православне цркве. Идуће године – 1904 –, уз скромну свечаност, у присуству Митрополита, владе, нарочитих званица и народа, Краљ Петар је ударио камен-темељац својој Задужбини са узиданом повељом, и цркву посветио Светом Ђорђу. Истовремено расписан је стечај за идејне скице ове Задужбине и њену величину. Краљ Петар је нарочито желео да скице буду израђене у стилу наших лепих средњевековних задужбина царских и краљевских. Док су планови рађени завршен је водовод на Малом Опленцу са једног извора, који се налази северно испод Тополе и новог друма за Крагујевац. Једновремено довлачио се песак, грађа, опека, и други потребан материјал.

Млади архитект Коста Ј. Јовановић израдио

је план који је Краљ Петар усвојио и одобрио, пошто је претходно консултовао домаће и стране стручњаке. Предрачунска сума износила је динара 570.000. Затим је наредио да се почне са грађењем. 1 маја 1910 године почето је грађење цркве Светога Ђорђа тиме што је зарубљен врх Опленца. Пуна четири месеца разбијан је камен да се у њему усеку темељи за цркву, и издуби простор за крипту, тако да цела црква лежи на каменој основи.

Архитект Јовановић пројектовао је исто тако и црквену кућу западно од цркве за управљање послом, као и све друге привремене грађевине за смештај алата, материјала и других потреба. Ова је црквена кућа брзо била готова. За време Светскога рата 1915 године, све до повлачења, у њој је становао Краљ Петар, надгледајући целога лета рад на грађењу цркве, и журећи да се посао што пре сврши.

Грађење цркве Светог Ђорђа ишло је врло брзо. Зидање је почето 1 септембра 1910 године, и до краја године озидано је до доњег сокленог реда. У години 1911 продужено је зидање брзим темпом, тако да је црква пред крај године била већ под кубетом. Тада су пренети из Беча у крипту посмртни остаци Оца и Мајке Краља Петра, Књегиње Персиде и Кнеза Александра Карађорђевића.

Како је задужбина рађена у режији, и у јесен 1911 године извршен обрачун радова, утврђена је уштеда од преко сто хиљада динара. Одбор за зидање цркве у коме су били Добра Ружић, саветник, Јован Томић, директор библиотеке, Милоје Васић, професор, и Илија Ђукановић, саветник у пензији, тада васпитач Кнеза Павла, предложи, и Краљ Петар радо пристане, да се изради црквена фасада од мермера са Венчаца. На тај начин мајдан мермера на Венчацу дефинитивно је прорадио, и данас је један од најуређенијих мајдана у земљи. Машине су биле

набављене и инсталисане за израду мермерних плоча и осталих делова, као и стубови, монолити из Караре за ношење кубета. Посао је брзо напредовао, и црква је у јесен 1912 године углавном била довршена: озидана, споља почето облагање мермером, покривена бакром, набављена звона, а изнутра толико довршена да се могла осветити.

Балкански рат био је на прагу. Краљ Петар није хтео да остави цркву неосвећену, полазећи у рат за ослобођење потлаченог Српства у Турској империји. Стога је наредио да се унутрашњост цркве само обично омалтерише, пошто је намеравао доцније да је украси фрескама. Под, улазне степенице, иконостас и часна трпеза, израђени су провизорно од венчачког мермера, по плану архитекте Јовановића. За овако провизорно довршену цркву набављене су, већином из Русије, црквене потребе за богослужење: иконе, кандила, и др., па је журно, без великих церемонија, архиепископ српски и митрополит београдски Димитрије осветио цркву 23 септембра 1912 године, и прва служба Богу отслужена у присуству Ктитора — Краља Петра, његове породице, свите, министра просвете, народних посланика и народа из околине. После освећења учињен је помен у крипти. Затим је претседник одбора за грађење цркве предао Краљу Петру кључеве од цркве уз пригодан говор, нашто је Краљ изразио своју захвалност свима трудбеницима на овоме послу.

Испуњујући завет према Богу и својим претцима, Краљ Петар је сутрадан по освећењу своје задужбине на Опленцу отпутовао у Врање, да достојно искупи завет према своме народу и освети трагедију Косова...

За време ратова: Балканског 1912, Бугарског 1913 и у почетку Светског 1914 и 1915 године, радови на монументалној задужбини Краља Петра морали су застати. Ипак се радило на

одржавању грађевине, на уређењу око исте, на довршавању орнамената на мермерној фасади, на поправљању оплата, патоса, степеница и свега онога што је провизорно и на брзину било урађено пред освећење цркве. На какав озбиљнији рад око цркве у тим тешким временима није било ни помислити, јер су сви напори Краљеви и народни, до последњег човека, били уложени у страшну и крваву борбу за слободу и ослобођење свих југословенских крајева. Та тешка борба довела је трагичне 1915 године до повлачења српске војске и једног великог дела народа кроз снежне Албанске гудуре. Стари Краљ је такође био приморан да напусти Отаџбину и да се повуче са својом војском преко Албаније. Своје последње дане у слободној Шумадији проводио је у малој кући поред своје задужбине, где му је често регент Александар долазио из главног штаба из Крагујевца, да га обавести о војним операцијама и плановима.

У дубоку јесен 1915 године, непријатељ је заузео Србију, и почео да угњетава, веша и интернира српски народ. Затим је ишао и даље. Почео је да скрнави цркве и задужбине. Ни црква Св. Ђорђа на Опленцу није остала поштеђена. Непријатељ је поскидао и однео сав бакарни покривач са кубета и кровова, громобран са кабловима, бакарну украсну оплату са портала. Поскидао је исто тако и сва звона израђена у Француској; полупао многе прозоре, разбио камени рагастов над порталом, а при скидању чувеног, великог звона разлупао мермерни стубић двојног прозора на звонари, јер велико звоно није могао друкчије извадити. Задужбину Краља Петра непријатељ је ипак провизорно покрио обичним поцинкованим лимом, док су друге демолиране цркве у Србији, по скидању бакра, остављане својој судбини.

Па и то није било доста избезумљеном непријатељу. Оскрнавио је гробове у крипти

Задужбине, отварајући гробнице, под сумњом да је у њима скривена Краљева архива. Опљачкао је и однео све што се око цркве нашло од материјала, машина, алата, намештаја и др. На тај начин и ова славна Задужбина Краља Петра на Опленцу имала је сличну судбину 1915 године, као некада Стара тополска црква Карађорђева 1813 године.

По завршеном Светском рату, у ослобођеној земљи и ново створеној Југословенској држави, Краљ Петар је неколико пута обилазио своју задужбину на Опленцу. Изморен великим и тешким напорима за време рата, оронулог здравља, под огромним теретом патњи, које је преживео са својим народом у најтежим данима свога живота, Стари Краљ је био на измаку свога живота. Кадгод би дошао на Оплепац, Краљ Петар би дуго седео пред црквом и посматрао њену мермерну белину. Кроз њу као да је гледао светлу белину снегова албанских, који су му однели хиљаде најбољих војника, његових највреднијих сељака, на оном бесмртном путу ка Слободи. Као да су пред њим дефиловале сени палих хероја у непрестаном ходу. Толико их је много било, на том путу вечне славе! Због тога је још више био везан за своју Задужбину.

Краљ Петар није доживео да види своју Задужбину обновљену и довршену. Тај аманет оставио је своје сину Краљу Александру Карађорђевићу. Да настави и доврши велико дело свога оца. 16 августа 1921 године, у вили на Топчидерском Брду, угасио се племенити живот Великог Владаоца и узвишеног човека Краља Петра I Ослободиоца. Посмртни остатци Великога Краља били су изложени у Саборној цркви у Београду, и народ је пуних пет дана одавао последњу почаст своје Краљу, који је до свога последњег часа радио за добро свога народа. Увече 21 августа прочитана је заупокојена служба

у присуству Краљеве породице, и затворен ковчег од храстовине, изнутра обложен оловом, а преко њега пребачена државна застава са грбом, и на њу стављене Краљевске инсигније.

После величанственог погребa у престоници, тело Краља Петра пренето је возом у Младеновац. А из Младеновца камионом до Тополе. Са обе стране друма народ из околине, целим путем, дочекивао је и поздрављао Краљево тело, а напред су Космајци на коњима чинили почасну стражу. Шумадија је отворила своја недра да пружи последње одмориште своме сељачком Краљу, на оном истом месту, где су његови претци почели неуморну борбу за слободу, коју је Краљ Петар завршио и извојевао целокупном југословенском народу.

Двадесет седих Шумадинаца унели су Краљево тело у његову Задужбину, а двадесет младих Шумадинаца спустили су Краљев ковчег у крипту, и поставили у гробницу Јужне апсиде, на вечити починак 22 августа 1921 године око 6 часова по подне. У томе тренутку, поред почасне паљбе трупа на Опленцу, испален је по 21 топовски метак са бедема Београдског града, у Загребу, Љубљани, Сарајеву, Скопљу, Сплиту, Цетињу и Новом Саду, као и са свију бродова наше ратне морнарице на Јадранском мору, Дунаву и Сави, уз одјек црквених звона у целој земљи. Тако је сахрањен Велики Краљ Ослободилац у својој Задужбини на Опленцу.

ОБНОВА ЦРКВЕ СВЕТОГ ЂОРЂА НА ОПЛЕНЦУ:

ДЕЛО КРАЉА АЛЕКСАНДРА I КАРАЂОРЂЕВИЋА

Цркву Светог Ђорђа на Опленцу подигао је као своју Задужбину Краљ Петар Велики Ослободилац. Али за време ратова, а нарочито за време Светскога рата, Опленачка црква је претрпела све трагове ратних пустоши, да је њена обнова претстављала велико и тешко дело. Ту величанствену обнову цркве на Опленцу, тако уметнички изграђену и довршену, извео је Краљ Александар Карађорђевић, и тиме потпуно испунио завет свога оца. Данас Опленачка црква преставља једно ремек дело уметности, како по своме природном положају тако и по унутрашњој лепоти израђеног мозаика, поред огромног историског значаја самога места на коме се налази ова Задужбина и маузолеј Карађорђевића.

Краљ Александар Карађорђевић, као ретко који владар у нашој историји, са толико љубави, воље и укуса, посветио се обнови и довршењу цркве на Опленцу, и у њу унео и своја и свога народа осећања за лепо, кроз веру у Бога и бесмртност душе. Одмах по ступању на престо као Краљ Срба, Хрвата и Словенаца, Краљ Александар је почео са обновом Задужбине на Опленцу. Прво је намештен громобран, затим скинут обичан лим, и поново црква покривена бакарним, са позлаћеним ребрима на кубетима. Оправљени су сви прозори, као и

мермерна оплата на фасади. Порта, тротоар, степенице — све је доведено у ред. У унутрашњости цркве исушена су сва овлажена места. Звона су набављена поново из Француске код исте фирме *Frères Piccard* из *Annecy le Vieux*, која је и раније звона лила. После свих ових оправки саме зграде, прешло се на украшавање цркве изнутра. Краљ Александар је желео да сав овај провизоријум замени сталним, лепим и монументалним.

Првобитна замисао узвишеног Ктитора Краља Петра била је да се на мермерним плочама у унутрашњости цркве урежу имена свих официра и војника, који су погинули у ратовима 1912—1913 године. Али тада је дошао Светски рат у коме је Србија изгубила близу 350 хиљада војника. Било је немогуће урезати имена толиких жртава, ни описати све њихове подвиге. Доцније, замисао Краља Петра је била да црква буде изнутра сва живописана фрескама. Краљ Александар, после дуге студије, изменио је ту замисао, и решио да је сву обложи изнутра стакленим мозаиком, који би поред монументалности таквог живописа, садржао све мотиве и иконе, као копије, најлепших фресака из наших старих задужбина.

Ова срећна замисао Краљева захтевала је претходно велике студије, прво на снимању старих фресака, а затим на изради картона за мозаик. У том циљу састављен је претходни пројекат за врсту и распоред сижеа у мозаику целе унутрашњости црквене. А једновремено, под управом археолога Смирнова, пет сликара су годинама студирали и копирали фреске по манастирима и црквама. На тај начин многе су фреске спасене од пропасти верним копијама, које се данас налазе у збирци Краљевој.

Овако сакупљени материјал из преко 60 наших старих, средњовековних цркава и манастира, служио је сликарима за израду и композицију

картона, спреманих према месту и површини у цркви, да буду послати, по одобрењу Краљевом, у фабрику за израду мозаика. Осим сижеа — икона, сликари су снимали и орнаменте, који су такође лепо примењени у цркви. При испитивању фресака Краљ је нарочито желео да се студирају и ликови средњевековних српских владара, као и живот Светога Саве у фрескама трпезарије Манастира Хилендара. Све је то било израђено са великим издацима и брижљивим студијама. Нарочито је много труда било уложено око студије картона за фреску Ктиторову, Блаженочившег Краља Петра.

Кад је био израђен изванредан број картона за горње делове црквене: кубета и сводове, било је решено, услед релативно велике даљине са које ће се гледати, да мозаик буде од комада — коцкица — средње величине. Осим тога, отступајући од конвенционалног, класичног фонда од злата, решено је да фонд буде индиго — чивит, како је то скоро свуда на нашим фрескама, чиме би копије фресака биле ближе оригиналима и у овој врсти сликарства.

После свега овога, на основи израђених картона, израда мозаика поверена је фирми Phul и Wagner из Берлина, једној од највећих фабрика ове врсте. Док су стручњаци намештали мозаик по црквеним сводовима и зидовима, и остатак мозаика израђен је код исте фирме. Желело се да иста фирма изради мозаик за целу црквену унутрашњост, како не би било разлике у квалитету материјала. Паралелно са израдом ове друге партије мозаика, преправљен је по плановима архитекте Краснова и отвор хора, и спремљен да се и у њему намести мозаик.

Уз овако дивно завршен мозаик, који блиста са сводова и зидова Задужбине на Опленцу, Краљ Александар није могао оставити провизорно израђени иконостас, патос, полиелеј, кандила, врата, и др. Његов отмени укус желео

је да и сви други објекти у цркви буду хармонично и монументално израђени. У томе му је помагао стари, искусни и даровити архитект-академик Никола Краснов. Он је неуморно и неисцрпно радио скице за све побројане објекте, које је Краљ Александар са ретком и утанчаном критиком одабирао и поправљао. Истовремено израђен је у цркви и диван камени сокл од зеленога камена у две боје, као и камени престо, који одговара овоме соклу. Све ове послове обављали су наши домаћи мајстори, сем врло раскошно замишљеног патоса од разнобојног полираног мермера, по примеру патоса у Цркви Светог Луке у Фокиди.

После свега овога, Краљ Александар је дошао и на идеју да преради целу крипту у цркви на Опленцу. Блаженопочивши Краљ Петар тражио је од свога архитекте да простудира крипту у виду колумбарија, и крипта је тако и била израђена, само су у апсидама биле гробнице укопане у патос крипте, намењене за владајуће чланове породице. Краљ Петар је покупљене посмртне остатке своје породице сахранио у те гробнице и у колумбарије.

Међутим, Краљ Александар је позвао пројектанта цркве пок. Јовановића, и изложио му идеју да се колумбарије укину, и да се цела крипта удеси по примеру цркве у St. Denis код Париза, где су сахрањивани француски краљеви — без колумбарија — у гробницама израђеним у поду црквеном. Како је конструкција цркве омогућавала ову прераду, вађење колумбарија, то се одмах пришло студијама. Краснов је правио многе скице, и по изабраним Крипта је не само преправљена вађењем колумбарија и грађењем гробница, већ је и она сва обложена мозаиком и каменим ламперијама. Патос је израђен од разнобојног мермера у коме су надгробне плоче од дечанског оникса. Шта више, и у крипти је израђен олтар са дивним иконо-

стасом од оникса, и свим оним што је потребно за богослужење.

Распоређујући гробнице у крипти, Краљ Александар је решио да прах Неумрлог Карађорђа, оснивача династије, и посмртни остаци Ктитора задужбине, Блаженопочевшег Краља Петра, почивају горе у цркви. За Карађорђа је изабрао јужну певницу, а за Краља Петра северну, један према другоме испод кубета. Још приликом израде пода све је било спремљено да се сместе посмртни остаци Карађорђа и Краља Петра испод саркофага од венчачког мермера, без икаквих украса.

Овако обновљену и украшену цркву на Опленцу Краљ Александар је желео поново да освети. То поновно освећење цркве и пренос костију Карађорђа из Старе Тополске цркве, а Краља Петра из крипте у Опленачку Задужбину, Краљ Александар је спојио са једном великом и дирљивом свечаности, и везао за рођендан Свога Престолонаследника у 1930 години.

Заставе — тај најзначајнији и најсветији симбол војске — имали су само стари, славни пукови Краљевине Србије. Остали многобројни пукови нове, велике и слободне Југославије чекали су да добију заставе од свога Краља, и да их верно и са поносом чувају. Стога је Краљ Александар решио да подари нове, једнообразне заставе свима југословенским пуковима, као што су раније замењиване у маленој Србији, почев од Кнеза Александра Карађорђевића па све до последњих које је подарио Краљ Петар 1911 године. А старе српске заставе, истински славне, изрешетане куршумима и попрскане крвљу, које су предводиле пукове малене Србије кроз сва искушења у борби за народно ослобођење и уједињење, требало је да уђу у заслужни вечити мир под сводове богате и монументалне Задужбине Краља Петра.

Те велике свечаности текле су овим редом.

21 августа 1930 године пренети су посмртни остаци Блаженопочившег Краља Петра из Крипте у северну певницу црквену, и стављени под камени саркофаг. А 31 августа исте године ископане су кости неумрлог Вожда Карађорђа, сложене у сандук, и остављене да и даље стоје у његовој Задужбини—Старој тополској цркви.

3 септембра 1930 године био је у земљи свечан испраћај старих застава. Сутрадан стигли су у Београд преставници наших славних и победоносних пукова са својим старим заставама.

6 септембра 1930 године, на рођендан Престононаследника Петра, на великим свечаностима на Бањици у присуству Краљевске породице, владе, страних преставника, народних посланика, генералитета, војске, званица, виших чиновника и многобројног народа, — Краљ Александар се опростио са старим славним заставама. У исто време подарио је нове освећене југословенске заставе свима јуначким пуковима своје витешке војске, и изразио веру да ће их вазда и кроз славу носити, и са највећом чашћу чувати и бранити.

8 септембра 1930 године стигао је у Тополу Краљ Александар са Краљевском породицом, владом, генералитетом и изасланицима који су донели старе српске заставе. Патрајарх са два епископа, дворски и тополски прота отслужили су то вече претходно велико бденије за освећење цркве.

9 септембра 1930 године, у присуству Краља Александра, Краљевске породице, владе, војске, изасланика и многобројног народа, освећена је поново црква, Задужбина Краља Петра, и отслужена литургија. Потом је с Карађорђе-вим заставама на челу цела процесија сишла у Тополу, где су прах Оца Србије изнела четири Шумадинца из Старе цркве заједно са Краљем Александром, Кнезом Арсеном и Кнезом Павлом, и поставили га на лафет, који су

вукли шест црних коња. Поворка се лагано кренула ка Опленцу, где су Војвода Бојовић и генерали унели у цркву сандук са посмртним остацима. И док је Патријарх са црквених степеница држао говор пред црквом, посмртни остаци Неумрлог Вожда намештени су под саркофаг у јужној певници цркве Краља Петра. Затим су сви ушли у цркву, заједно са свима старим заставама, где је одржана кратка молитва. Шесет и једна стара застава славних пукова остављене су у цркви, и постављене у нарочите декоративне обруче на стубовима. Ту оне стоје у вечитом миру, више гробова Карађорђа и Краља Петра, да потстичу дух млађих нараштаја на велику прошлост, када су се ове заставе славно лепршале из победе у победу, и кад се умирало за крст часни и Слободу златну.

Тако је, захваљујући прегалаштву Краља Александра, са овим историским свечаностима у Тополи, завршена обнова цркве Светог Ђорђа на Опленцу, и иста увршћена у ред најсјајнијих уметничких споменика југословенског народа. Њена историја јесте уистину историја једнога народа, који је кроз огромне напоре и жртве за своју националну слободу умео да се уздигне и у својим племенитим тежњама за уметношћу и науком, тим највишим благодетима мира.

ТРАГИЧНА СМРТ ВИТЕШКОГ КРАЉА

АЛЕКСАНДРА I УЈЕДИНИТЕЉА

Само четири године после ових историских догађаја, Краљ Александар Карађорђевић је погинуо изненада у Марсељу 9 октобра 1934 године. Пао је трагично као жртва атентата на своје великом путу у Француску, где је требало да се ради на консолидацији светског мира. Његовом трагичном смрћу био је потресен цео свет, и данима и недељама светска штампа је писала о узвишеној личности Југословенскога Краља и његовој улози једног од највећих чувара светског мира и братства међу народима. Цео југословенски народ у дубоком и беспримерном болу оплакао је ненакнадиви губитак свога Народнога Краља, Великога Ујединитеља. Никада ниједан владар није тако искрено ожален од свога народа као Краљ Александар, нити је културно човечанство било у толикој мери узбуђено као поводом његове мученичке смрти.

Краљ Александар је заиста био и Велики Краљ и Велики Човек. Када историја буде изрицала свој последњи суд о његовој личности, она ће морати обухватити Краља Војника и Ратника, Краља Политичара и Државника, Краља Народнога Вођу и Краља Великога Ујединитеља. А исто тако, историја се мора дотаћи оног чудотворног, непосредног додира Краља

Александра са својим народом, и оне дубоке вере и поверења које је цео југословенски народ имао у свога Вођу, у коме је гледао оличење прегоаштва, домаћинства, узвишених врлина човекољубивог владара, мужа, родитеља, заштитника правде и друштвене правичности.

Још у раној младости, било му је свега 26 година, Краљ Александар је примио терет краљевске власти, и као Регент ушао у светски рат. И победе и порази српске војске за време рата подједнако су изазивали дивљење целог света. У тим великим данима наше славе и искушења, Регент Александар је постао Идол Словенскога Југа. За све време ратних окршаја, он се није одвајао од својих ратних другова. У непрекидним борбама противу стално надмоћнијег непријатеља, на најизложенијим местима, храбрећи своју војску, Регент је жртвовао своју најлепшу краљевску младост идеалу југословенске слободе. Вечито под шатором и убогим кућерцима на врху планина, у шумама, под грмљавином топова, на бојишту усред јаука рањеника, поред мртвих хероја или кужних болесника, по снегу, блату и киши, Регент Александар је осетио све страхоте рата колико ниједан владар није у историји света. Странци су рекли за њега да је као ратник још за живота ушао у легенду.

Као политичар и државник толико се уздигао да стоји готово усамљен међу владарима од Немањића до данас. Створити, па затим обновити и подићи Југословенску државу до овог значаја, који она данас има, и то под тако тешким околностима, јесте несумњиво један од највећих историских подухвата Краља Александра. Ни у једној земљи нису се у толикој мери осећале страхоте рата као у нашој. У данима после рата Краљ Александар је бодрио, саветовао, помагао и подржавао сваку корисну иницијативу за опште добро народа и државе.

Поправљало се, зидало, подизало у свима гра-
нама привредног живота. Гдегод је требало
Краљ Александар је указивао и моралну и мате-
ријалну помоћ.

Као Народни Вођ, Краљ Александар је пре-
узео сву одговорност на себе да ублажи, изравна,
и временом уништи племенске супротности, не-
сугласице и тешка обрачунавања одговорних
политичара, која су штетно дејствовала на ауто-
ритет државне власти у земљи, убијајући исто-
времено наш углед на страни. Са непосредним
осећањем за народне идеале, Краљ Александар
је објавио борбу за Народно Јединство и целину
државе, као највиши циљ његове владавине,
највећи закон за њега и свакога. Најизразитији
идеолог интегралног југословенства, државног
и духовног јединства, Краљ Александар је за
неколико година постао највећа национална
вредност Југославије, њен препородитељ и ује-
динитељ. Нови назив државе „Југославија“ био
је симбол Великога Краља Ујединитеља.

Као борац за мир, општи светски мир, Краљ
Александар је досада наш највећи владар. Ве-
лики успеси његове спољне политике сведоче
о његовој државничкој мудрости и дипломат-
ским способностима. Ниједан наш владар није
успео да тако брзо подигне на страни углед
своје земље, и да тако брзо постане главни
чиницац мира и сигурности на Балкану. Поред
Мале антанте и њеног Привредног савета дошао
је Балкански пакт, зближење са Бугарском, и
другим земљама, поред верног пријатељства
са Француском. Неустрашив у рату противу
својих непријатеља, исто тако је Краљ Алексан-
дар оличавао беспримерну храброст противу
својих непријатеља у великој борби за мир.
У остварењу тог идеала за светским миром и
братством међу народима пао је легендарни
Краљ, и са последњим издисајем завештао своме
народу аманет: „Чувајте Југославију“. Тако је

трагично завршио свој живот један Велики Краљ и један Велики човек.

Мртво тело Краља Александра пренето је бродом „Дубровник“ из Марсеља у Сплит, а одатле преко Загреба у Београд, југословенску престоницу. Поред његовог ковчега, на путу и у Београду, у Старом двору, продефиловали су сви народни слојеви и преставници свих крајева у плачу и дубокој тузи, уједињени као никада дотле. Његовом одру поклонили су се и страни преставници свих европских држава, и положили венце својих владара и шефова. Претседник француске Републике, Румунски Краљ, Војвода од Кента, Претседник Чехословачке владе, Претседник Пруске владе — дошли су лично да се поклоне и присуствују погребу Краља Витеза-Ујединитеља.

18 октобра 1934 године, Витешки Краљ Александар Ујединитељ сахрањен је у цркви Светога Ђорђа на Опленцу, у задужбини свога оца, за чију се обнову залагао са толико укуса. Његов погреб је био најдирљивији приказ бола и љубави једнога народа према своме владару. Уз грмљавину топова и звуке звона са цркава широм целе земље, његови стари ратни другови, носиоци Карађорђевог звезде, спустили су мртво тело Витешкога Краља у крипту задужбине, да почива свој вечни одмор поред славних предака. Данас је гроб Витешког Краља Ујединитеља постао свето место, симбол народног јединства, најузвишенија жртва поднета на олтар мира, слободе и среће југословенског народа.

ОПИС ЦРКВЕ СВ. ЂОРЂА НА ОПЛЕНЦУ

Црква Светог Ђорђа налази се на самоме врху Опленца, и види се на стотине километара свуда унаоколо. Груписана и висока, израђена од белог мермера, она сија на сунцу, и отскаче својом белином на суром видику. Завршена је групом високих кубета, која су покривена патинираним бакром са позлаћеним ребрима и крстовима. Њен горњи део блиста се на сунцу и одбија златне зраке од позлате. Са свог доминантног положаја на историском месту, она привлачи путника да изблиза види њене лепе сразмере, и да се диви свему што овај споменик има скупоценог и уметничког.

ФАСАДЕ

Све четири фасаде ове цркве, са свима архитектонским деловима и орнаментима, израђене су од венчачког мермера. Цела црква лежи на моћном високом соклу од масивнога мермера. Њене беле и брушене фасадне површине подељене су по висини у три дела, са два кордон-венца, а завршене моћним главним венцем. На кордон венцима стоје прозори, по угледу на наше средњевековне задужбине из доба Кнеза Лазара (Моравска школа).

Изнад главног венца је кров и на њему кубета, која почивају на китњастим постолјима украшеним розетама, и носе октогоналне там-

буре завршене извијеним венцем, више кога је бакарни покривач с крстом на врху. Централно главно кубе, у пречнику од 9 метара, и висине од 30 метара од пода крипте до врха крста, импозантно је и доминира целом грађевином, а око њега унакрст распоређена су још четири мања и једнака кубета, као на цркви Светог Марка у Венецији, а не као код наших класичних цркава, где на сваком углу цркве има по једно кубе.

Фасаде су архитектонски и правилно смишљене, и одају крстообразни распоред основе њене. Сва се четири крака цркве јасно виде са припратом и улазом у западном краку и апсидама на осталим крацима крста. Отуда је ово централно-крстообразна грађевина са три апсиде и пет кубета: трикоихос пентотрурион.

1. *Западна фасада*, као главна, израђена је најдекоративније. У њој је главни и једини улаз у цркву, са пространим степеницама и са малим одморником. Црква је у овом, западном правцу, продужена мало, чиме је означена припрата, која је завршена, северно и јужно, малим пилонима над којима су плитка кубета. У средини фасаде је простран монументални портал за врата правоугаоног отвора, завршен горе пуним полукругом, у коме је мозаичка икона Светог Ђорђа, коме је Задужбина посвећена. Икона је рађена у Венецији на основи од златног мозаика, по картону Паје Јовановића, сликара-академика. На средњем делу ове фасаде израђена је импозантна архиволта, украшена српско-византиским преплетом, која обухвата портал. Цео фонд испод те архиволте дијагонално и рељефно је испресецан и украшен крстовима, а у кругу концентричном са архиволтом, у богатом оквиру, дивно је извајан породични стари грб Карађорђевића, у коме са стране амблема стоје два Шумадинца са заставама, које се декоративно лепршају ван драперија грба.

Главни венац византиског профила са украсним зупцима извијен је на средњем делу ове фасаде скоро концентрично с архиволтом, и на свом највишем делу носи византиски орнаментисан камени крст.

Над овим западним краком цркве налази се мало кубе у коме су смештена звона.

2. *Јужна и северна фасада.* Обе су једнаке, јако рашчлањене и оживљене извијеним главним венцем и испадима архиволта, црквених кракова и троделних апсида. Мирне и без икаквог отвора у доњим деловима, ове су фасаде врло декоративне у свом горњем делу. Изнад горњег кордон-венца једне архиволте су са дводелним прозорима, богато украшеним орнаментима, преплетима, двоглавим орловима, док друге архиволте имају розете дивно преплетене и уоквирене црвеном опеком, која јако отскаче од белог мермера. Лепи стубићи у дводелним прозорима и витке колонете на угловима тространих апсида, које носе орнаментисане архиволте, дејствују врло декоративно. Све ово, завршено главним венцем, који се на три места извија и издиже, изведено је по угледу на наше старе Средње-вековне задужбине Лазаревог доба. (Моравска школа).

3. *Источна фасада.* Потпуно је симетрична са западном фасадом, само у место њеног средњег декоративног дела ова има олтарску апсиду, која је потпуно једнака и по величини и по обради певничким апсидама. Осим тога, лево и десно од олтарске апсиде, налазе се још две мале апсиде (проскомидија и ђаконикон) које се кровом завршују на горњем кордон-венцу.

4. *Кубета.* Главно, централно кубе доминира и завршује ову дивну цркву. Око њега, релативно врло близу, налазе се четири мања кубета,

којима се из фасадних зидова постепено прелази у благу доминантну куполу великога кубета, на којој је лопта с крстом.

На обиму великог кубета стоји мозаички натпис: „Пути твоји Господи скажи мње и стазам твојим научимја. Настави ме на истину твоју и научи ме јако ти јеси спас мој и тебје терпех вес ден“.

Кубета су на пропорционалним квадратним постољима која се завршују орнаменталним венцима, и носе октогонске соклове за лепе тамбуре. Свака страна октогонског тамбура има по један узан, полукружан прозор, око кога су у испаду концентричне архиволте, које су на главном кубету богато орнаментисане. На угловима октогона витке колонете са украшеним капителима подухватају завршни полукружни венац, који се концентрично обавија око прозорског отвора. Изнад венца је бакарни покривач по кривини свода, украшен моћним позлаћеним ребрима, која се сустичу у позлаћено постоље крста на врху кубета.

Сва су ова кубета по својим основама, розетама, колонетама и осталим орнаментима смишљена по угледу на наше старе задужбине.

5. *Стил фасаде и њена израда.* Из напред изложеног описа фасаде види се да је фасада рађена по угледу на наше славне средњеveковне задужбине. Принципијелна су отступања од наших класичних цркава у распореду малих кубета (унакрстан), и што се прозори налазе на горњем кордон-венцу, чиме се у унутрашњости добија лепа површина за зидни живопис и дивно осветљење од светлости која пада одозго.

Израда фасаде је изванредна, нарочито кад се узме да је ово скоро прва и једина монументална фасада од камена, после Студенице. Бели венчачки мермер је тројако обрађен на овој цркви: доњи део сокла је босилан; остали

део сокла ситно штокован; док је сва остала фасада од брушених плоча и ситно штокованих кварера.

УНУТРАШЊОСТ

1. *Облик основе.* Црква Светога Ђорђа је централног и крстообразног облика са нартексом, три апсиде и пет кубета. Како на фасади тако и у основи види се још јасније њен крстообразни тип, где краци равнокраког крста иду са запада на исток и са севера на југ, и у своје пресеку носе главно, централно кубе и по једно мало кубе над сваким краком крста. Источни, северни и јужни крак крста завршују се апсидама, а западни је мало продужен у нартекс-припрату. У нартексу северно одељење је за степенице на хор и звонару, а јужно ризница, у којој се чувају старе иконе, и скупочени многобројни венци положени на гробове.

У западном краку крста, а уза северни зид су степенице за силаз у Крипту; два ступца у овом краку држе над собом хор и звонару.

Остала три крака крста имају код међусобног пресека по два стуба, која држе мала кубета. Између стубова олтарске апсиде постављен је камени иконостас, а у њеном источном зиду су нише за проскомидију и ђаконикон.

Ове димензије су уписане у цртежу основе; тако да је целокупна унутрашњост дужина храма 30 метара, а ширина кракова храма је по 9 метара.

2. *Унутрашњи простор цркве и костурнице.* Улазећи у храм кроз једина западна врата и нартекс, и идући западним краком цркве испод хора, поглед одмах пада на сјајни иконостас и бронзани велики хорос, блештећи мозаик са огромном фигуром Богородице у олтарској ниши. А излазећи испод хора, гледаоцу пукне пред очима диван простор ове цркве са великим

висинама, као у наших старих задужбина, још јаче повећаним високим и пропорционалним кубетима.

Овај прегледан и леп простор завршује се лево и десно певничким апсидама, а уједно се — преко ниског иконостаса — види и трећа олтарска апсида, док је његов највећи централни део озго завршен колосалним кубетом од 9 метара распона, у чијем се своду, на висини од 27 метара, види попрсје Пантократора.

Ова чисто крстообразна грађевина, смишљена за православни храм и маузолеј, има све конструкције строго у византиском стилу изведене. Сви су отвори и лукови скоро искључиво полукружни; сводови су крстати или полуобличасти и на кубе с пандантифима.

Нартекс и средњи део западног крака цркве засведени су крстатим сводовима, а простор за силаз у крипту и простор код Ктиторске фреске засведен је полуобличастим сводом.

За добијање постоља малим кубетима уметнути су у крацима цркве, иза главног лука, по два моћна и витка стуба од карарског мермера, који, повезани луцима међу собом и са зидовима, образују квадратни простор за кубе на пандантифе.

Простори који претичу са стране засведени су полуобличастим сводом, а конха четвртином лопте.

Импозантна конструкција великога кубета ослања се на ступце које образују пресеци кракова крста у основи. Ступци су везани међу собом грандиозним, полукружним луцима распона 9 метара, јачине 1.65 метара, са пандантифима, тим дивним конструкцијама цариградске Свете Софије, који омогућавају да се овај квадратни простор засведе кружним кубетом, тако лако и елегантно као да у ваздуху лебди.

1. Грбови Карађорђа и Кишићора Краља Петра. У храму се налазе само два гроба. Гроб Вожда Карађорђа и гроб Краља Петра I Великог Ослободиоца. Остали грбови су у Крипти. Карађорђе почива у јужној певници, а Краљ Петар у северној. У тим певницама испод кубета су саркофази од белог венчачког мермера, прости, монолитни, призматична облика, без икаквих украса, који својом простотом отскачу од оног велелепног сјаја црквене унутрашњости. Под тим мирним и импозантним каменим блоковима, а у црквеном поду леже земни остаци блаженоупокојених наших великана.

На западној страни саркофага урезано је:

†
Кара-Ђорђе
1762—1817

†
Петар I
1844—1921

Ови прости саркофази, и кратки урезани натписи без позлате, још више одају величину и светост ових грובה.

Више саркофага су израђена стилски и лепо кандила од бронзе, која непрекидно горе за покој њихове душе.

2. *Стубови.* У апсидама има по два стуба који носе мала кубета. Стубови су од карарског мермера, чија су стабла састављена из три комада и леже на снажној профилиској стопи, а завршују се византиским капителима. На сваком капителу има по четири извајана двоглава орла, који подржавају горњу квадратну плинту.

Између орлова су крстови, а цео фонд на коме су испуњен је златним мозаиком.

Оригинални су стубови у западном краку цркве: квадратног пресека са колонетама на угловима. Капители су им с крстом и византиским акантусима. Између северних стубова мермерни парапет степенички за крипту извајан је крстовима и орнаментима на мозаичком златном фонду. Још лепша је мермерна аркада хола са пет полукружних отвора на двојним стубовима са котаричастим капителима испуњеним златним мозаиком. Од мермера су такође и луци и диван перфорирани парапет.

3. *Заставе*. На стаблима стубова северне и јужне апсиде притврђени су бронзани декоративни обручи, који носе прослављене старе српске заставе. Ови обручи су декорисани двоглавим орловима. Заставе на њима, од Карађорђевих па до данашњих, намештене су у два реда, једне изнад других, окружујући славне саркофаге.

На првом стубу од олтара десно, и то на доњем бронзаном прстену, налазе се: 3 заставе Карађорђеве, (3 велика барјака окренута јужно према гробу Карађорђевог), до ових 2 гардиске заставе. А после ових на истом прстену налазе се заставе 1 и 2 пешадиског пука. На горњем бронзаном прстену истога стуба налазе се заставе: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 и 10 пешадиског пука.

На задњем стубу од олтара десно, на доњем бронзаном прстену, налазе се заставе: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 и 18 пешадиског пука. А на горњем бронзаном прстену јесу заставе: 19 и 20 пешадиског пука, 1 прекобројног пешадиског пука I позива, 2 прекобројног пешадиског пука I позива, 5 прекобројног пешадиског пука I позива, 11 пешадиског пука II позива, 2 пешадиског пука II позива и 6 пешадиског пука II позива.

Од олтара лево на предњем стубу, на доњем бронзаном прстену, смештене су заставе: 14 пешадиског пука II позива, 12 пешадиског пука II позива, жандармериска застава, па до ње заставе 3, 4 и 6 прекобројног пешадиског пука I позива и 1 пешадиског пука II позива. На горњем обручу овога стуба леже заставе: 5, 7, 8, 9, 10, 13, 15 и 3 пешадиског пука II позива.

На задњем стубу од олтара лево, на доњем обручу, налазе се заставе: 1, 2, 3 и 4 коњичког пука, Дринског коњичког дивизиона II позива, Шумадиско-дивизиског коњичког пука I позива и 2 коњичког пука I позива. На горњем обручу овога стуба стављене су заставе: Тимочког коњичког дивизиона II позива, Моравског дивизиског коњичког пука I позива, Дунавског дивизиског коњичког пука I позива, застава без траке, а до ње застава 4 коњичког пука I позива, Шумадиског коњичког дивизиона II позива, Дринског коњичког пука I позива и Тимочког дивизиског коњичког пука I позива.

Укупно има застава 61.

4. *Иконостас*. Иконостас је постављен између стубова, а израђен је у византиском стилу, по угледу на наше старе ниске камене иконостасе. Те отуда осим престолних икона, има озго само један ред светаца у декоративној аркатури испод главног венца, израђен према иконостасу, у манастиру Св. Луке у Фокиди.

Овај сјајни иконостас израђен је од истог мермера од кога и црква, и украшен је нашим класичним рељефним преплетима са фондом испуњеним златним мозаиком, чиме преплети још више отскачу. Византиски стубови, са раскошно извајаним капителима преко малих абакуса носе богат архитраљ, који је на дверима сенгментски повијен; аркатура израђена у фризу носи иконе, а у угловима иза сегментског дела извајани су пауни с грожђем као симболи веч-

нога блаженства. Све је ово завршено финим и богатим венцем са консолама на којима су постављена кандила, а иза њих је декоративни завршетак са богато стилски украшеним крстом над дверима.

5. *Двери и врати на иконостасу.* Најоригиналније и најлепше на овоме иконостасу јесте израда двери и врата на њему. По жељи Краља Александра и двери и врата обложена су чистим сребром у финим, ситним и многобројним мотивима, које нам је дао наш средњовековни кујунџија, смишљајући их стилски и генијално за сребрне окове светих икона. По тим очуваним оковима на иконама од Охрида па до Суботице, пројектоване су шаре, које су у Загребу дивно исковане. И двери и врата овако израђена од храстовине и опточена сребром имају на себи потребне иконе од ситног мозаика.

6. *Полијелеј и кандила.* По примеру старих полијелеја, очуваних по нашим манастирима, смишљен је и овај огроман полијелеј, који одговара величини главнога кубета под којим виси на осам места прикачен изнад пандатифа. Масивни ланци држе над подом декоративан обруч, сав изливен од масивне бронзе са ситним и крупним ажур израђеним орнаментима, украшен двоглавим орловима и иконама са многим свећњацима. Осим великога обруча полијелеј има и свој декоративни средњи део удешен такође за свеће, а подржаван радијално на четири места.

Исто су тако, смишљено и лепо, нешто само више филигрански, израђена од бронзе и кандила над саркофазима и код Ктиторске слике у западном делу цркве. На доњем делу кандила над Карађорђевићевим саркофагом виси орден Карађорђевићеве Звезде с мачевима, а на кандилу

над саркофагом Краља Петра виси декоративан колут с натписом.

И овај велики полијелеј од бронзе, који је тежак 1.500 кграма, као и сва остала кандила, израђени су у Загребу код фирме „Лукс“.

7. *Пајџос и сокл*. Врло раскошан у композицији, у боји и изради, под ове цркве смишљен је према поду цркве у Палерму, а израђен у Минхену од разнобојног мермера сложеног у многоструке шаре. Вреди нарочито запазити у олтарској ниши дивно израђеног двоглавог орла од белог мермера у два тона на црnome фонду са лепим кружним оквиром.

Цела црква има камени сокл израђен од полираног зеленог мермера у две боје: затвореније код оквира а јасније код испуне.

8. *Краљев њресџо*. Уза западни зид јужнога црквеног крака, на мало уздигнутом подијуму, израђен је престо за Краља и Краљицу од истога камена од кога је сокл. Његов наслон је украшен разнобојном интарзијом у геометриским фигурама са двоглавим орлом у средини, изведеном од златног мозаика и седефа. Наслони за руке са стубићима од дечанског мермера завршују се горе скулптуром са монограмима, док седиште почива на извајаним лавовима.

9. *Пулџ за свеће и сџо за књигу*, у коју се уписују посетиоци, налазе се одмах десно од улаза, а израђени су од политиране хростовине са многим лепим српско-византиским шарама у дрворезу.

10. *Врајџа*. На улазном порталу израђена су двокрилна врата од тешке хростовине обложене уметничком бронзом. Изнутра је свако крило подељено, уврћеним штаповима са розетама, на три квадратна поља. У средњем пољу

је рељефан, велики двоглави орао, а у горњем и доњем пољу равнокраки византиски крстови. Свако крило са спољне стране, издељено је у десет поља, а у сваком пољу је по један дивно стилизован двоглави орао у бронзи изливен, а на рамовима који деле поља су лепе рељефне розете.

Место квака израђене су масивне, декоративне алке. Врата за хорске степенице и ризницу једнокрилна су и израђена слично унутрашњој изради главних врата.

11. *Прозори.* Израђени од фасонираног гвожђа са простим шарама (круговима) имају окна од стакла, нешто чађавог тона, те ублажавају јаку светлост сјајног мозаика.

12. *Хор.* Лево од улаза завојним гвозденим степеницама излази се на простран хор, који захвата цео простор над западним црквеним краком. И овај је простор изнад каменог сокла од венчачког мермера сав у мозаику, са средњом равном таваницом, и два полуобличаста свода са стране.

КРИПТА

Поред северног зида западног црквеног крака, удобним и широким степеницама на три рукава, силази се у Крипту, намењену за сахрану чланова Карађорђевог породице. Крипта је израђена под целом црквом, и према облицима појединих простора засведена је крстастим или полуобличастим сводовима, четвртинама лопте у конхама, сводом на кубе у центру и једним „ческим“ сводом над другим подестом.

Силазећи у Крипту из цркве — сјајно осветљене — Крипта својом малом висином и сводовима са којих местимично светлуцају кандила над гробовима и чудно одблескује стаклени мозаик у полутама — чини јак контраст и дејствује снажно.

УНУТРАШЊИ ОПИС КРИПТЕ

Као и храм и Крипта је сва обложена мозаицима са скупоценим подом и каменим сокллом. Гробови су распоређени у поду, а у источној апсиди изведена је капела посвећена Светоме Петру.

1. *Гробови.* У мермерном поду мирних боја распоређене су згодно према простору надгробне монолитне плоче од глачанога пењског оникса, над подом за петнаест сантиметара. На плочама су урезана само имена и године

рођења и смрти, и над сваком гори кандило целога дана. Празни гробови имају плоче без натписа и немају кандила.

У Крипти се налази гробница чланова умрлих из династије Карађорђевића. Израђено је 39 гробница, од којих је до сада попуњено 15 са умрлим члановима. Ту лежи и Витешки Краљ Александар I Ујединитељ. Рођен 17. XII. 1888, погинуо 9. X. 1934.

Остали су:

Марица, мати Карађорђева, која је умрла 1809.

Јелена, супруга Карађорђева, рођена 1772, умрла 28. I. 1842.

Александар, отац Краља Петра I, рођен 29. IX. 1806, умро 21. IV. 1885.

Персида, супруга Кнеза Александра, рођена 3. II. 1813, умрла 29. III. 1875.

Зорка, супруга Краља Петра I, рођена 11. XII. 1864, умрла 4. III. 1890.

Клеопатра, кћи Кнеза Александра, рођена 14. XI. 1835, умрла 30. VI. 1855.

Алексије, син Кнеза Александра, рођен 1836, умро 1840.

Јелена, кћи Кнеза Александра, рођена 15. X. 1846, умрла 14. VII. 1867.

Андреја, син Кнеза Александра, рођен 18. XI. 1848, умро 15. V. 1864.

Светозар, син Кнеза Александра, рођен 15. XII. 1841, умро 5. III. 1847.

Јелисавета, кћи Кнеза Александра, рођена 10. IX. 1851, умрла 24. VI. 1852.

Ђорђе, син Кнеза Александра, рођен 29. XII. 1856, умро 12. XII. 1888.

Милена, кћи Краља Петра I, рођена 14. IV. 1886, умрла 10. XII. 1887.

Андреја, син Краља Петра I, рођен 25. II. 1890, умро 19. III. 1890.

2. *Кандила*, над гробовима, на подесту, и мали полијелеј над средњим делом Крипте,

привлаче пажњу својом лепотом, разноврсношћу у сродности. Кандила су израђена у нашем византиском стилу и фино изливена у бронзи, са плавим и црвеним чашама из којих жишци мистично светлуцају.

3. *Каџела*, спремљена у источној ниши, има све потребе за богослужење. Њен је иконостас особито леп, смишљен са мало архаистичко-старохришћанским мотивима, а израђен од полираног пењског оникса. Стубови су четвртasti са капителима сличним коринтским, који држе архитрав украшен преплетима и завршен озго ситним вутама. Архитрав се над вратима издиже лучно и носи на свом највишем делу камени крст.

Двери и врата на иконостасу су од ораховине и липовине, и на њима су фино скулптовани и позлаћени дивни преплети и мотиви наше средњевековне уметности.

Вреди поменути и канделабр у овој капели: врло добре стилске композиције, изливен од бронзе, уметнички, полиран и позлаћен.

4. *Паџос и сокл*. И у крипти је под прецизно и фино израђен од полираног мермера у три боје: две боје ружичасте за основе и модре за бордуре. Композиција је много простија и мирнија од оне у цркви. У центру пода Крипте израђен је двоглави бели орао у кружном, декоративном и полихромном оквиру.

И у Крипти свуд около израђен је камени сокл од жутих мермерних полираних плоча, отворене боје, које су уоквирене у рамове од зеленог мермера. Кратки стубови са лепим капителима без стопа, који држе свод на кубе у центру Крипте од чувеног су карарског полираног белог мермера „павонаце“ са мрким жилама.

МОЗАИК

Избором овог монументалног сликарства учињено је да ова Задужбина уђе у ред реткости Рима, Цариграда, Равене, Венеције и Сицилије. Златне и разнобојне стаклене коцкице, од којих је израђен мозаик, сјаје истим сјајем и свежином боја и после хиљада година, онако исто као кад га је рука уметникова сложила. Но није само то преимућство овога сликарства. Оно поред лепоте и монументалности преставља још и музеј најлепших фресака нашег славног сликарства Средњега века, покупљених по старим нашим манастирима и репродукованих верно у овом вечитом живопису.

Изванредно снажан утисак чине на гледаоца ове силне и дивне византиске фигуре, које отскачу са индиго плавога фонда, а за које су естетичари све до скоро држали да су само круте, без живота и израза фигуре рађене по светогорским правилима. Али им се сада одаје заслужена хвала, и у њима се види студија, оригиналност и даровитост наших сликара XIII и XIV века. 3.500 метара квадратних израђено је мозаика са преко 1.500 фигура у 15.000 боја у разним ниансама. У овој цркви, чија унутрашњост светлуца од златног и бојеног стакла дивних боја, гледалац не зна где ће пре око да задржи: да ли на грандиозним фигурама светаца или на сценама, групама, догађајима, или на процесији средњевековних наших Кра-

лева, Ктиторској слици, или разним орнаментима, бордурама, орловима, декоративним крстовима....

Из прегледа у коме је означено одакле је која фреска или орнаменат узет, може се добити престава о томе колико је издатака и труда требало, да се из толиких средњевековних задужбина покупи материјал и спреме картони за израду овог мозаика. Тај је посао био отежан и тиме што је све те фреске требало прво допуњавати, јер је познато да су оне, кроз векове, много оштећене. А потом требало их је многе прилагођавати за поља у овој дивној Задужбини.

1. *Преглед мозаика у цркви.* Ради лакшег прегледа мозаик ће бити подељен у групе по местима на којима се налази.

У овоме прегледу издвојиће се фигуре, групе и особито дивне композиције у чувеном нашем средњевековном сликарству.

Панџокрајџор (Сведржитељ: Исус Христос), у главном кубету, израђен према попрсју у Грачаници. Огромних размера, захвата целу калоту великога кубета од 9 метара пречника. Невероватне димензије овога портреа могу се ценити по томе што Христов прст има читав 1.50 метар дужине.

У великом кубету између прозора налазе се мозаички радови *Пророка*, који су најавили долазак Спаситеља света. А под великим кубетом, у угловима четири главна стуба налазе се мозаичке слике четири *Евангелиста*: *Луке, Јована, Мајеје и Марка.*

Ширшаја. Божанствена Богородица у молећем ставу чија је фигура висока 5 метара, израђена је у олтарској ниши према фресци у Пећској Патријаршији.

Еухаристија. Одмах испод Богородице-орган у олтарској ниши је копија чувенога *Христовог*

Причешћа Апостола хлебом и вином из Милутинове Краљеве цркве код Студенице, копија фреске из године 1314. Испод ове слике налази се симболички представљена *Тајна Светог причешћа*, у којој је место вина у путиру мали Христос.

Више каменога сокла свуд унаоколо су fine и велике фигуре три метра високе и изабрате међу најлепшим фрескама Сопоћана, Нагоричана и др.. Од њих је вредно поменути:

Свете Богослове у олтару, који мало погнути иду с лева и с десна ка Христу. Исто тако у олтару се налази: Тајна вечера, Христове молитве у Гетсиманском врту, фреске из манастира Матејића, и Пут на Голготу, фреска из Нагоричанског Св. Ђорђа.

*Велике архисврате*ге, у северној апсиди у сјајној ратној спреми, који су као народни јунаци из 13 и 14 века постали свеци.

На ступцима који држе велико кубе насликани су: *Свети Сава Српски* из Милешева и *Св. Симеон Немања* из Студенице.

На тим ступцима, који су украшени мозаиком, налазе се сцене из живота Светога Саве Српског. Ове слике су нарочито важне, јер су морале бити потпуно оригиналне, пошто представљају догађаје којих нема ни у Библији ни у Јеванђељу. Овај оригиналан рад наших средњевековних мајстора краси зидове велике манастирске трпезарије у славном Хилендару.

У цркви на Опленцу, дуж четири главна стуба, који на себе примају тежину сводова и кубета, налази се цео живот *Светог Саве*, првог српског архиепископа, илустрован у 24 слике. Све су то копије фрески из Хилендара. На првом стубу десно до улаза налазе се ове слике: Пирати на мору. Долазак Сугисонов у Артопед и грлење са сином. Сава моли Византиског цара за дозволу да зида Хилендар. Смрт Симеонова. Чудо: у сну му се јавља Мајка Божја и открива

благо. Благо се копа. Лево од улаза на првом стубу налазе се ове слике: Сава моли Анђеле да убију издајника Стрезоја. Из Симеоновог гроба тече мир. Хиротогија Светог Саве. Грчки Патријарх Св. Герман посвећује га за епископа. Свети Сава венчава круном Стевана Првовенчаног. У Угарској Сава моли Бога, да са неба пошаље лед за Краља Угарског.

На улазу у Крипту је *Свети Арханђел Михајил* по фресци из манастира Каленића, који с мачем у руци чува крипту где почивају чланови династије Карађорђевића. А према њему с друге стране, до Ктиторске фреске, Архангел Гаврило, израђен по фресци из манастира Каленића.

Више хора на пространоме пољу репродуковане су чувене композиције из Жиче: *Успјење Богородично* и *Силазак Светог Духа на Айосиоле*; а из Љубостиње: *Свадба у Кани*, изведена у северној апсиди.

Заслужује пажњу и медаљон на доњој страни лукова између стубова за мала кубета, јер су све то Срби свеци, чији су ликови са великим трудом пронађени и допуњени. Доња пак страна главних лукова за велико кубе има мозаичке иконе светаца у дивним биљним и разнобојним оквирима. У целом западном краку цркве испод хора су фреске из живота *Светог Борђа*, као свеца коме је ова црква посвећена. Нарочито пада у очи велика *фреска Победи*, где Св. Борђе убија аждају. Ова фреска заузима целу површину зида над улазом у Крипту, и рађена је по чувеној фресци у Нагоричану.

Но најоригиналније и најлепше дело у целом овом мозаику јесте: *Галерија српских средње-вековних владара* и *Кипијорска слика*.

У јужној апсиди је та знаменита поворка Краљева, која почиње са Немањом, а завршава се са Ђурђем Бранковићем. Са аутентичним ликовима, копираним с фресака њихових задужбина, са богатим крунама и у сјајном орнату, држећи

сваки модел своје задужбине, — изгледају поносити ти велики и културни наши Владаоци из Средњега века.

С лева је први оснивач династије Немањића, *Немања — Свети Симеон — Српски Мироточац*, израђен по фресци у Студеници, чији модел држи на рукама. Он је престављен у калуђерском оделу као велики Схимник нашег монументалног Хилендара у Светој Гори.

До њега је његов син *Стеван Првовенчани* са својим првенцем *Радославом*, држећи у рукама своју задужбину чувену Жичу. Израђени су према фрескама у Милешеви из 1237 године, са дијадемама на глави, богатим коластим хитонима украшеним двоглавим орловима, и са тако исто богато десенираним огртачима.

До њих, држећи тако своју задужбину Милешеви, налази се други син Стевана Првовенчанога, *Владислав*, муж Краљице Јелене Анжујске, слично одевен, а израђен по фресци из његове задужбине.

Затим долази и трећи син Првовенчанога Краља *Велики Краљ Урош*, са краљевским орнатом: круном византиском, богатим хитоном и пребаченим краљевским лоросом, држећи на рукама своју задужбину Сопоћане, одакле је и узет овај портрет.

За њим долазе његова два сина *Краљ Драгушин* и *Краљ Милушин* са моделима својих задужбина: Ариљем и Грачаницом, одакле су им ликови и узети. Њихове круне, лороси, хитони, све су раскошнији: круне веће, богатије украшене, као и препендулије — пандантифи на њима. Силни бисери и драго камење виде се и на оделу и на лоросима.

После њих наилазе редом: *Стеван Дечански*, *Цар Душан* и *Цар Урош*, са моделима својих задужбина: Високим Дечанима, Светим Арханђелом Призренским и Матејићем код Куманова. Лик Дечанског је узет из његове задужбине,

док је лик Цара Душана из Леснова, а Урошев из Псаче. И ови су у сличним и богатим орнатима као и њихови претци. Једино што је лорос Цара Душана архаистички украшен на прсима.

Сви ови велики Краљеви од Уроша, као и Цареви, стоје на јастуцима украшеним двоглавим орловима.

Овим се завршује Лоза Немањића, и даље се поворка продужује са *Кнезом Лазаром*, његовим сином *Десијом Стеваном Лазаревићем*, и завршује мудрим и несрећним *Ђурђем Бранковићем*, *Смедеревцем*. И ови владоци имају круне, али друкчије од византиских царско-краљевских. Њихове деспотске круне, богато искићене, горе рецкаво завршене, без пандантифа су. Преко хитона у шараме, сви имају поред лороса и огртач, све богато искићено бисером и драгим камењем, а нарочито лороси. Лик Кнеза Лазара узет је из Љубостиње и са моделом његове задужбине Раванице. Деспот Стеван је из Манасије са њеним моделом на рукама; док је Ђурђев лик узет са његове повеље у манастиру светогорском Есфигмену. На руци држи стару Смедеревску цркву.

И они сви стоје на јастуцима украшеним лавовима и другим везовима. Њима се завршује поворка наших средњевековних владара. Ова поворка је састављена са великим трудом и крупним материјалним жртвама, јер њихови портрети на фрескама нису потпуно очувани, а многи толико оштећени да су се морале покупити све познате фреске са ликовима, и из свих покупљених састављати дефинитиван картон за мозаик.

Изнад ових Краљева и Царева, српских средњевековних владара, налазе се мозаичке слике из живота Исуса Христа, почев са његовим рођењем. То су копије фрески из манастира Студенице и Дечана. Ту су: Рођење Исуса

Христа. Ругање Исусу Христу. Привођење Исуса Пилату. Пилатово прање руку. Изгоњење трговаца из Храма. Издајство Јудино. Хватање Исуса Христа. Скидање Исуса Христа са Крста. Христос милује децу.

Кийторска слика. Цео јужни зид западнога црквенога крака захвата ова дивна фреска на којој је лево Богородица са Христом на престолу, окренута десно, којој Свети Ђорђе приводи Краља Петра, држећи га за десну руку. Озго, на небу, два анђела пружају му мач и круну. Цела је композиција израђена према Ктиторској фресци у Нагоричану и Грачаници. Краљ Петар, мало погнут, са круном на глави и крунидбеним краљевским орнатом, корача ка Богородици, држећи на левој руци модел ове своје дивне задужбине.

Орнаменти. По византинском начину сликања сакралних грађевина живописом се покрива сва унутрашња површина. То је доследно спроведено и овде са мозаицима, и све су површине живописане. Површине које нису биле zgodне за иконе, покриване су орнаментима, па исто тако и профили као и дебљине прозорских отвора.

Из прегледа мозаика види се из којих су задужбина орнаменти узимани. Њихова је разноврсност и лепота велика: ту су преплети, геометриски, вражасте и клинасте, мотиви испуњени разним и живим бојама. Орнаменти служе још и за одвајање икона једних од других, ма да је одвајање већином извршено црвеном линијом, како је то на оригиналним фрескама.

2. *Преглед мозаика у Крипти.* Крипта је исто тако сва обложена мозаиком, и у колико нема zgodних површина за иконе, покривена је орнаментима, који овде нису копије средњевековних, већ нове композиције у духу старог. Нарочито је леп орнамент састављен од врежа

Немањићеве лозе из Дечана, и дивни плави фондови на сводовима са звездама и особитим разнобојним и раскошним розетама. У орнаменте су згодно уметнути крстови, орлови, тице. Велике дебљине прозорских отвора обилују и блистају изврским десенима.

У Крипти нема много вертикалних површина, zgodних за сликање. У колико их има, то су понајвише лунете испод полуобличастих сводова, и за њих су прилагођене сцене из живота Апостола Петра пригодне за ово место.

На првом подесту су сами арханђели, који као да чувају Крипту, а између њих на западној страни испод главног улаза је велика слика из Хилендара како Свети Сава васкрсава свог умрлог брата.

Осим великих сцена у лунетима, израђена су по два медаљона светаца Срба на доњој страни сваког лука између орнамената са декоративним крстом на врху.

У центру Крипте је на небу израђен велики декоративан крст преко кога је у медаљону Пантократор, а у угловима свода насликани су серафими.

3. *Преглед мозаика на хору.* И хор је сав испуњен фрескама: на зидовима су девет великих фигура светаца, по два медаљона у сводовима са стране, а на средњем равном пољу је велики медаљон у коме је попрсје Богородице са Христом. На луцима који одвајају равну таваницу од сводова израђен је крупан, врежаст орнамент.

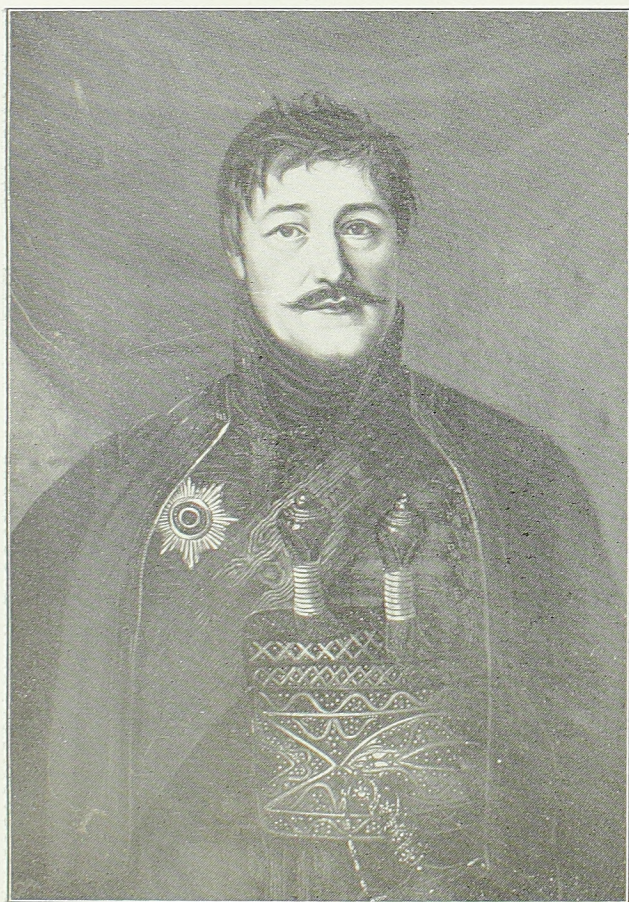
КАРАЂОРЂЕВ ТОП

На југозападној страни ограде од порте налази се један Карађорђевог топа од бронзе, ливен у Београду 1812 године, са овим натписом око профила његовог задњег дела:

„За Владаниа Георгија Петровича: I^{го} Верховнаго Вожда Сербска Народа: 1812 го: года слит у Београду“.

Овај историски топ бесмртнога Вожда знаменит је још и по томе, што је од једне његове ушке, које сада нема, направљена круна покојнога Краља Петра.

ПОРТРЕТИ
ЧЛАНОВА ДИНАСТИЈЕ
КАРАЂОРЂЕВИЋА

КАРАБОРБЕ (1762—1817)

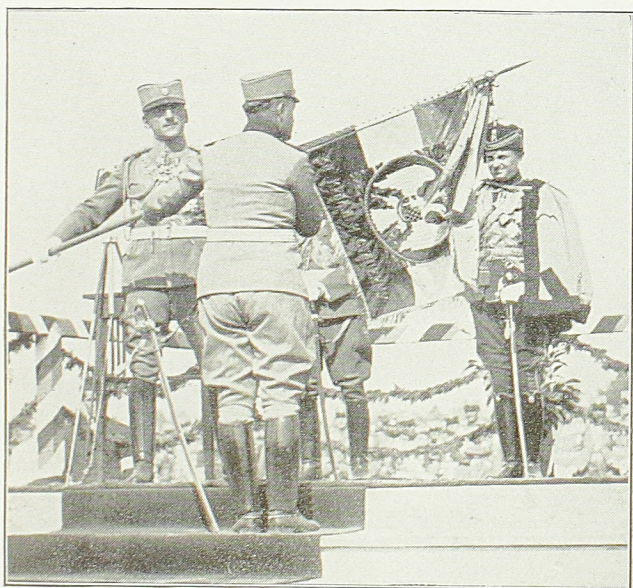
КНЕЗ АЛЕКСАНДАР КАРАЂОРЂЕВИЋ (1803—1885)

КРАЉ ПЕТАР ВЕЛИКИ ОСЛОБОДИЛАЦ (1844—1921)

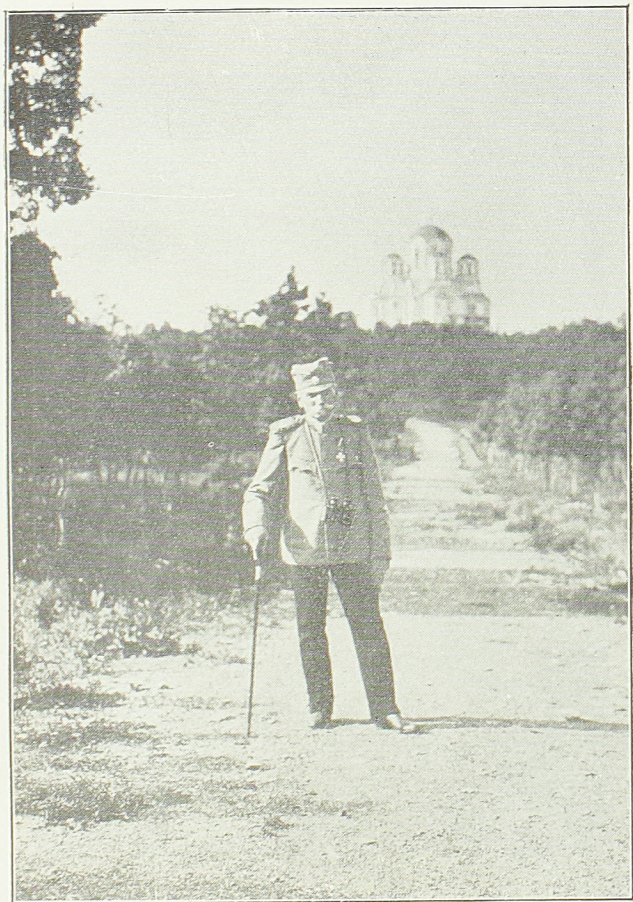

ВИТЕШКИ КРАЉ АЛЕКСАНДАР I УЈЕДИНИТЕЉ (1888—1934)

КРАЉ АЛЕКСАНДАР ПРЕДАЈЕ НОВЕ ЗАСТАВЕ
СВОЈИМ ПУКОВИМА

ПРЕДЕЛИ ШУМАДИЈЕ
И
КРАЉЕВСКЕ УСТАНОВЕ ОКО ЦРКВЕ

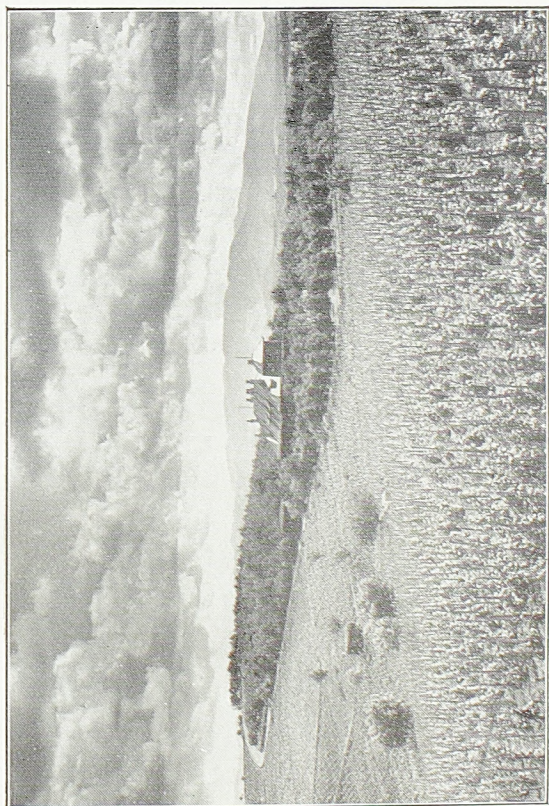
КРАЉ ПЕТАР I ПРЕД СВОЈОМ ЗАДУЖБИНОМ
Снимак Блаженопочившег Краља Александра

ШУМАДИЈА — ПОГЛЕД СА ОПЛЕНЦА

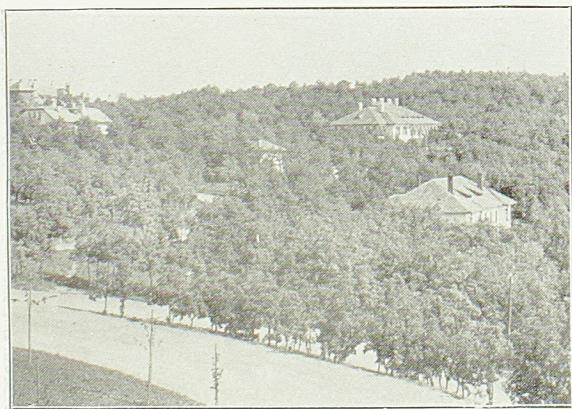
КРАЉЕВИ ВИНОГРАДИ НА ОПЛЕНЦУ

КРАЉЕВА ВИЛА НА ОПЛЕНЦУ — У ДНУ РУДНИК ПЛАНИНА

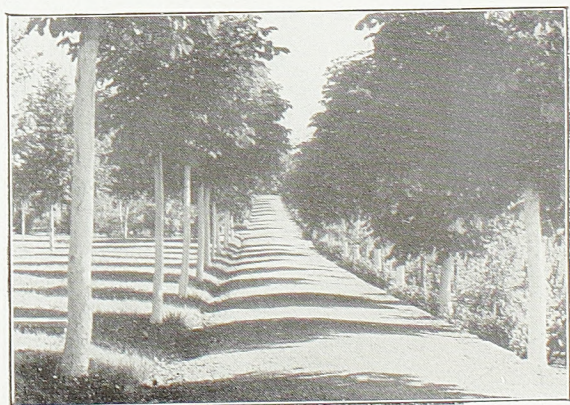
ПОГЛЕД НА ВЕНЧАЦ

КРАЉЕВСКЕ ВИЛЕ

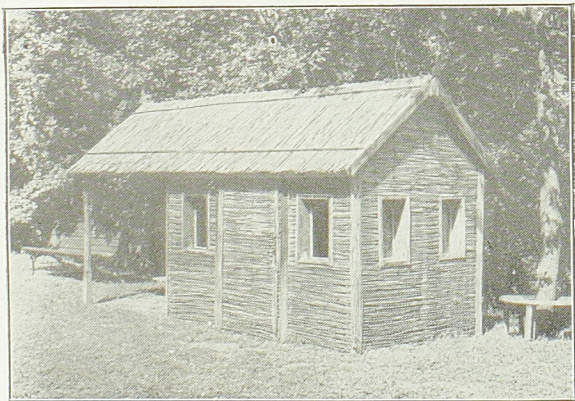
ПОГЛЕД НА ВАРОШИЦУ ТОПОЛУ

АЛЕЈА ОД КРАЉЕВЕ ВИЛЕ
ДО ЗАДУЖБИНЕ

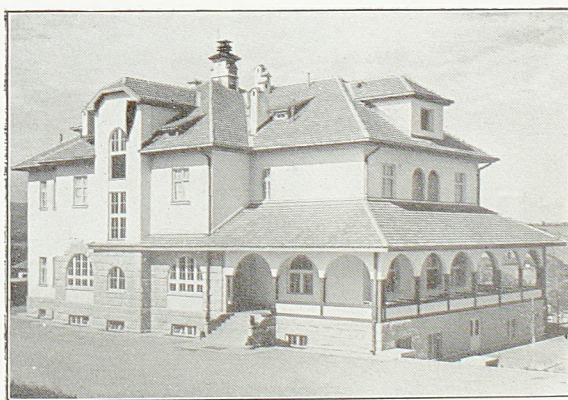
„СЕЉАЧКА КУЋА“ НА ОПЛЕНЦУ
ВИЛА КРАЉЕВИЋА

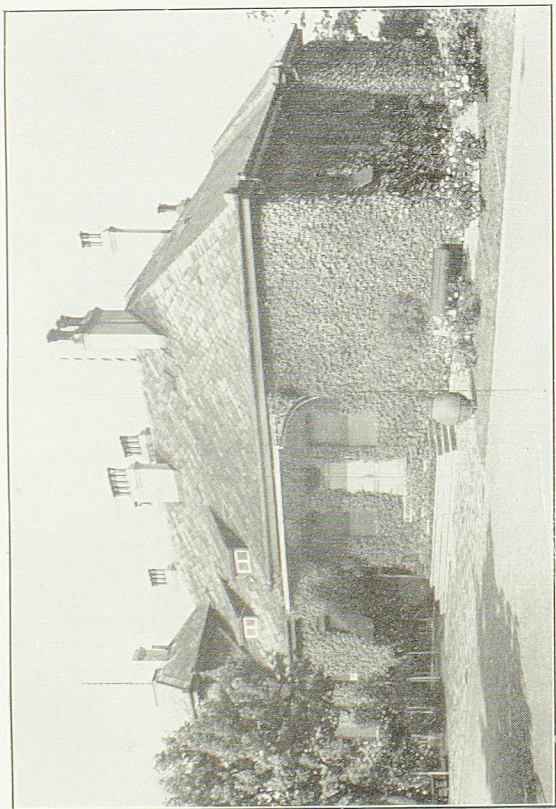
СЕЉАЧКА КОЛИБА ЗА ИГРУ
КРАЉА ПЕТРА II И КРАЉЕВИЋА

ЦРКВЕНА КУЋА У КОЈОЈ ЈЕ СТАНОВАО
КРАЉ ПЕТАР ВЕЛИКИ ОСЛОБОДИЛАЦ

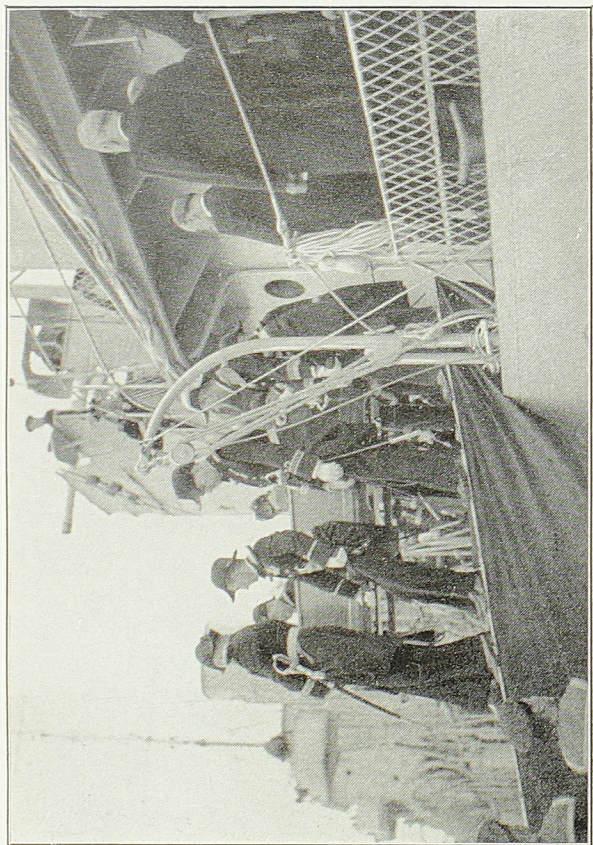

ЗАДУЖБИНСКИ ДОМ
НА ОПЛЕНЦУ

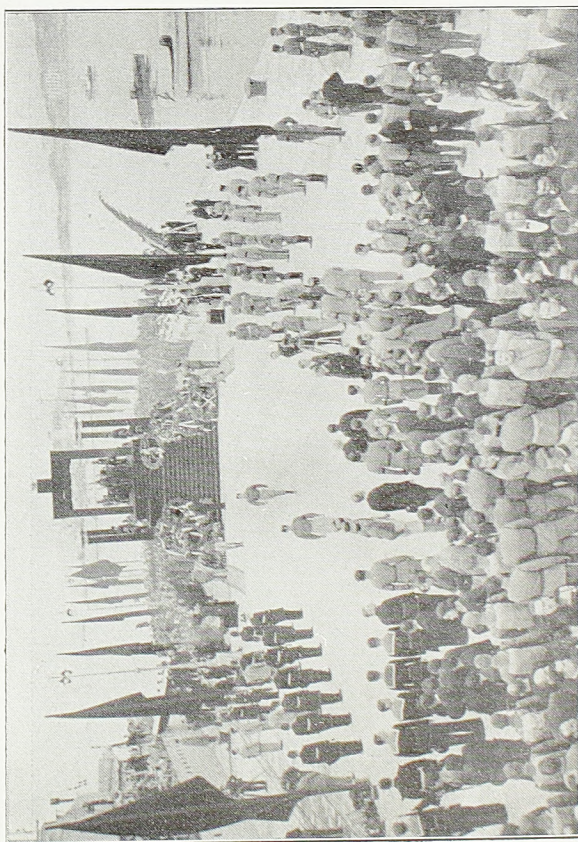

ВИЛА КРАЉА АЛЕКСАНДРА НА ОШРЕНЦУ

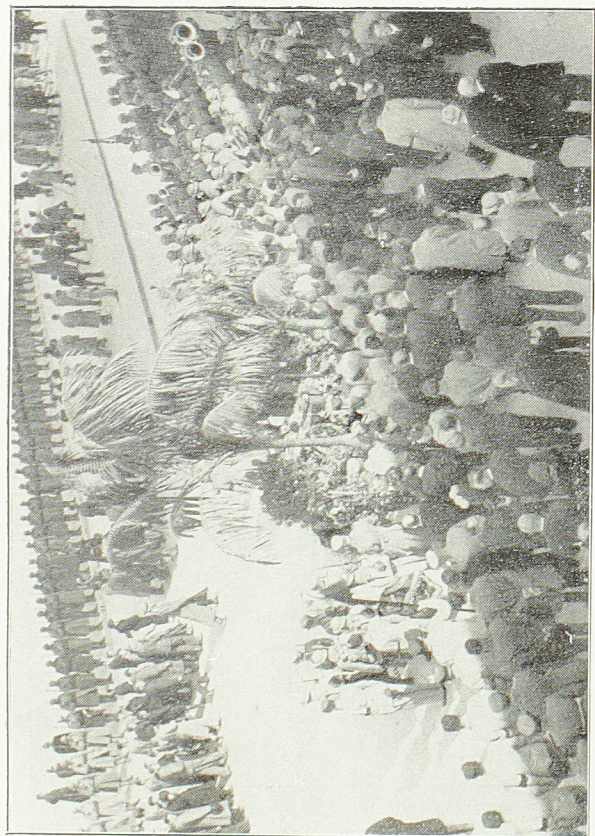
СА КРАЉЕВОГ ПОГРЕБА

ИЗНОШЕЊЕ КОВЧЕГА СА РАЗОРАЧА „ДУБРОВНИК“ У СПЛИТУ

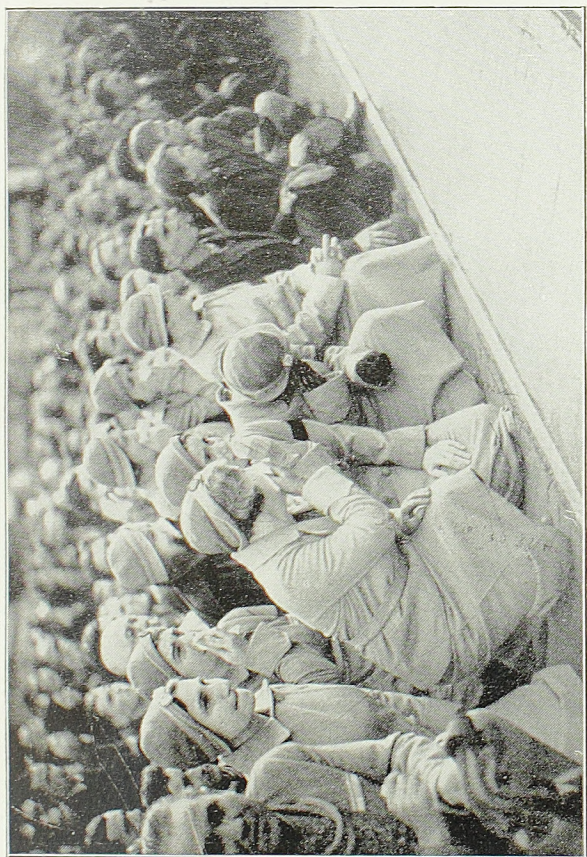
ПОСЛЕДЊА ПОШТА ВИТЕШКОМЕ КРАЉУ У СПЛИТУ

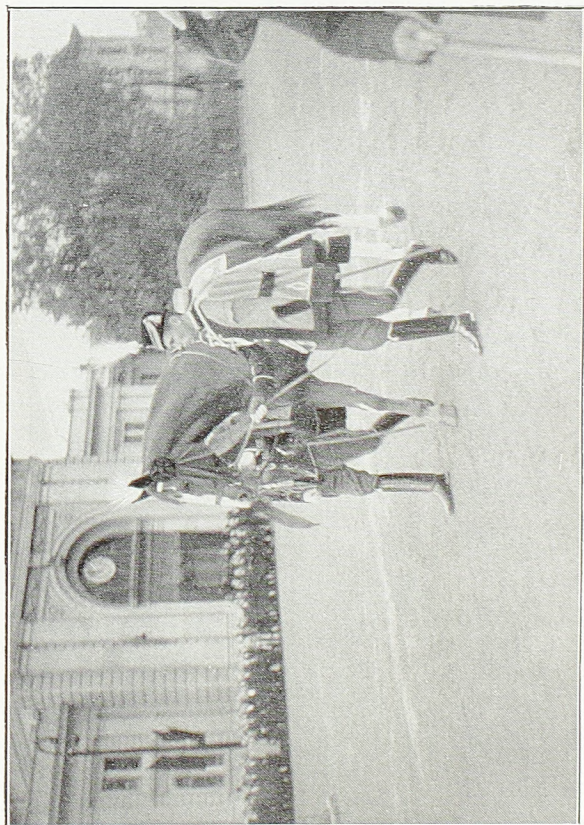
ОПРАШТАЊЕ НАРОДА СА БЛАЖЕНОПОЧИВИМ КРАЉЕМ У ЗАГРЕБУ

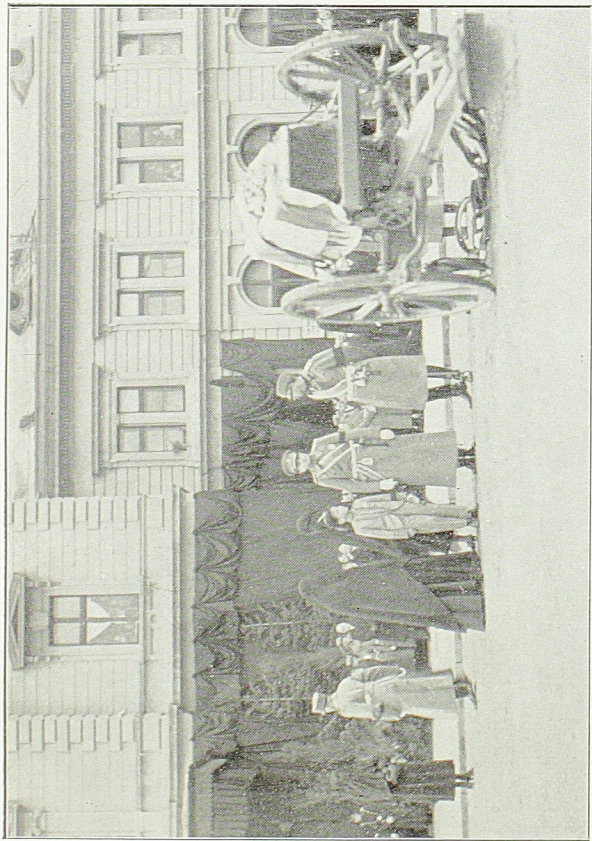
КРАЉЕВСКА ПОРОДИЦА НА ПОГРЕБУ

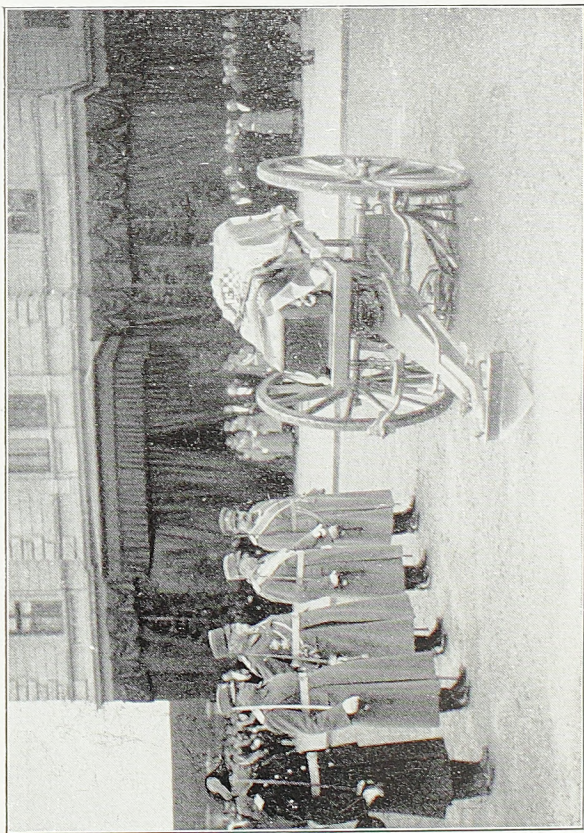
НАРОД ПРИЛИКОМ ПОГРЕБА У ПРЕСТОНИЦИ

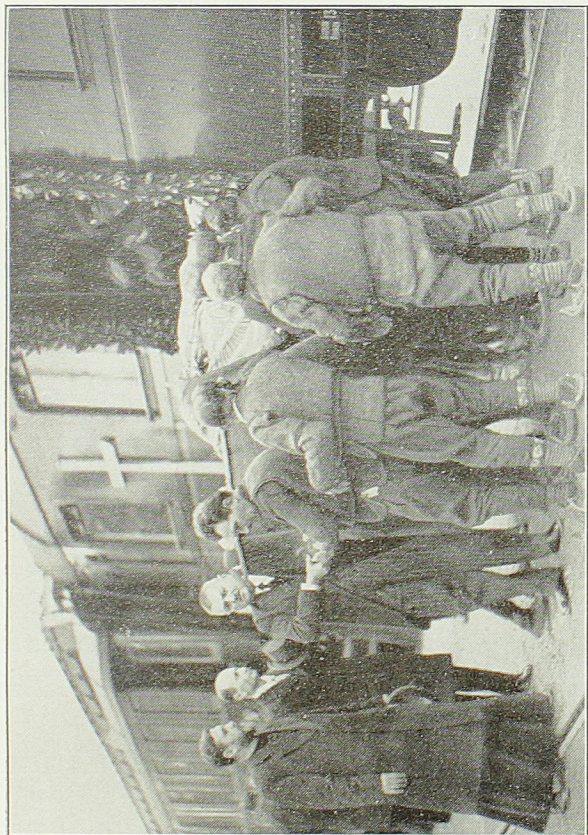
КОЊ КРАЉА АЛЕКСАНДРА

ЗА ВРЕМЕ ДЕФИЛЕА ТРУПА ПРЕД БЛАЖЕНОПОЧИВШЕМ КРАЉЕМ

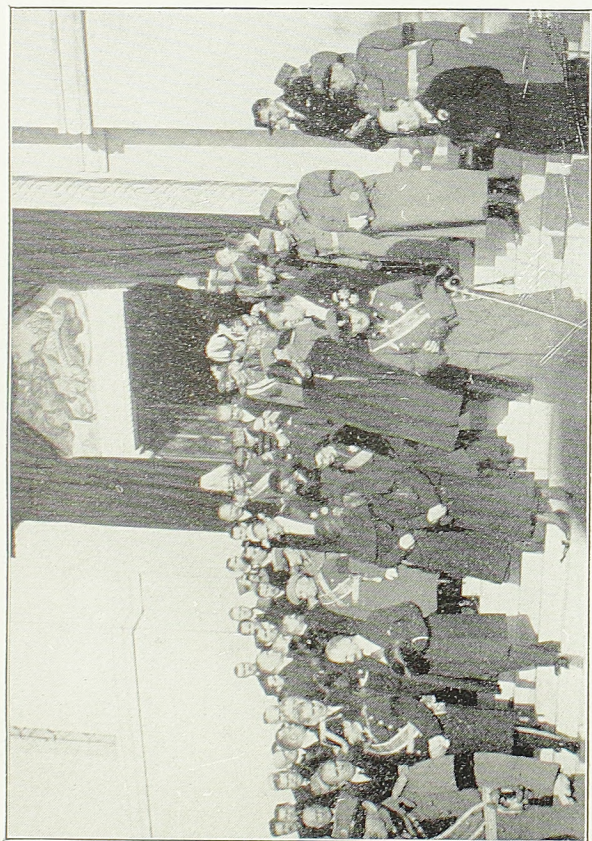
ПОСЛЕДЊИ ТРЕНУТАК СА ПОГРЕБА У БЕОГРАДУ

НОСИОЦИ КАРАЂОРЂЕВЕ ЗВЕЗДЕ ИЗНОСЕ КОВЧЕГ У МЛАДЕНОВЦУ

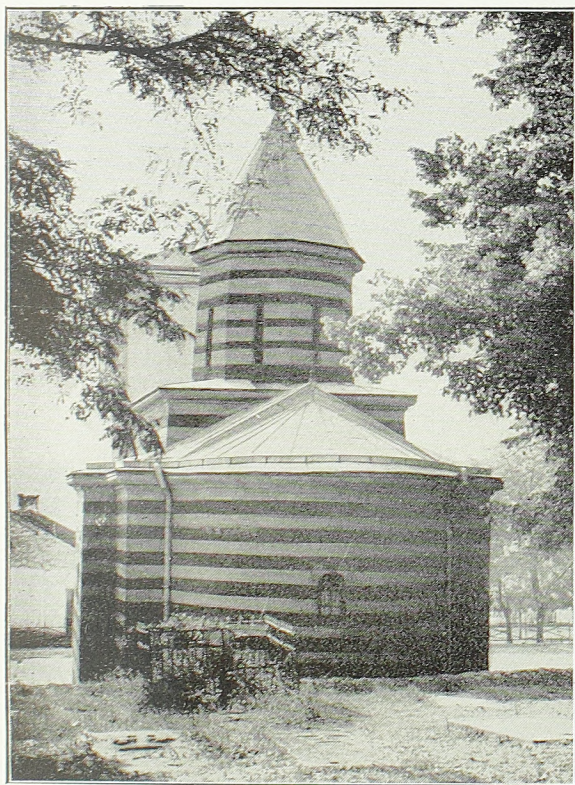

КРАЉ ПЕТАР II СА КРАЉИЦОМ МАРИЈОМ НАПУШТА ОПЛЕНАЦ ПОСЛЕ ПОГРЕБА

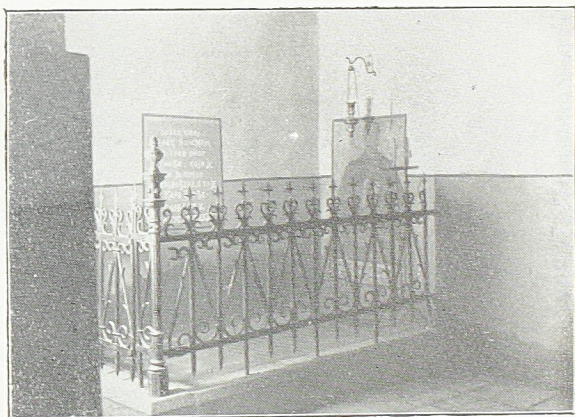

СТРАНИ ШЕФОВИ ДРЖАВА И ПРЕСТАВНИЦИ ПОСЛЕ ПОГРЕБА

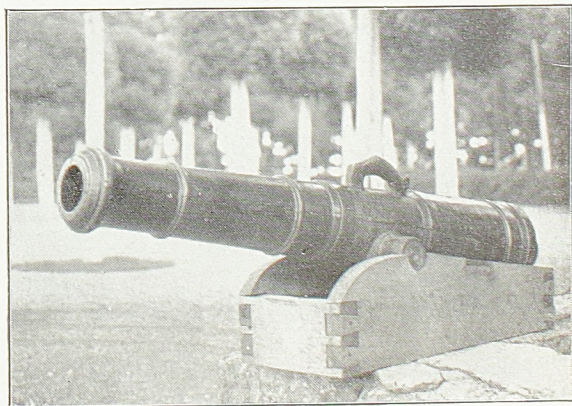
ИЗ КАРАЂОРЂЕВОГ ДОБА

КАРАЂОРЂЕВА СТАРА ЦРКВА У ТОПОЛИ

КАРАЂОРЂЕВ ГРОБ У СТАРОЈ ТОПОЛСКОЈ ЦРКВИ

КАРАЂОРЂЕВ ТОП ИЗЛИВЕН 1812 ГОД.

СПОЉАШЊОСТ
ЗАДУЖБИНЕ И МАУЗОЛЕЈА
КАРАЂОРЂЕВИЋА

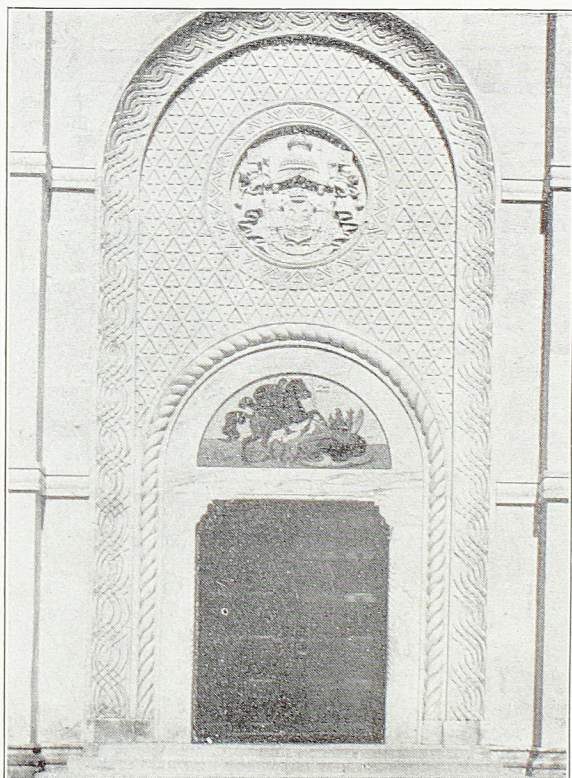
ЦРКВА СВЕТОГ ЂОРЂА
ЗАДУЖБИНА КРАЉА ПЕТРА I НА ОПЛЕНЦУ

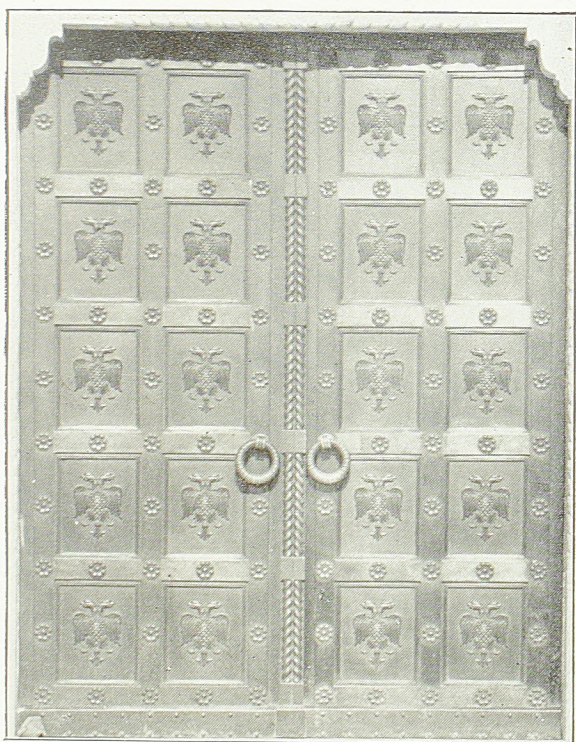
ЈУЖНА ФАСАДА ЦРКВЕ НА ОПЛЕНЦУ

ИСТОЧНА ФАСАДА ЦРКВЕ НА ОПЛЕНЦУ

МОНУМЕНТАЛНИ ПОРТАЛ
ЗАПАДНЕ ФАСАДЕ СА ИКОНОМ СВЕТОГ ЂОРЂА,
ВИШЕ КОГА ЈЕ ПОРОДИЧНИ СТАРИ ГРБ КАРАЂОРЂЕВИЋА

ДВОКРИЛНА ВРАТА НА УЛАЗНОМ ПОРТАЛУ
ОД ТЕШКЕ ХРАСТОВИНЕ ОБЛОЖЕНЕ БРОНЗОМ

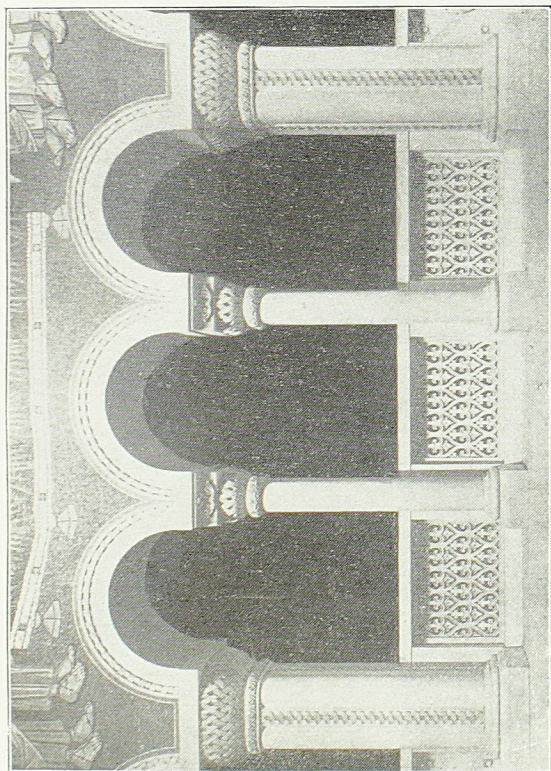
УНУТРАШЊОСТ
ЗАДУЖБИНЕ И МАУЗОЛЕЈА
КАРАЂОРЂЕВИЋА

ДЕО ОЛТАРА У МЕРМЕРУ И МОЗАИКУ

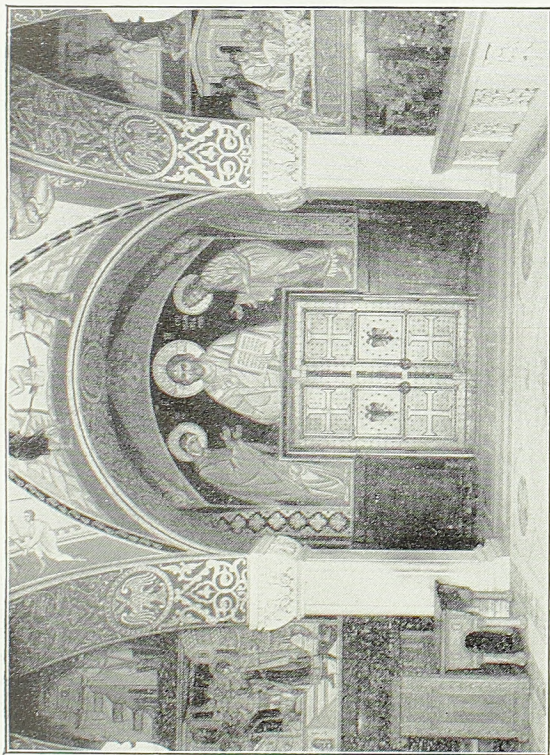
ИКОНОСТАС ИЗРАЂЕН ОД ВЕНЧАЦКОГ МЕРМЕРА

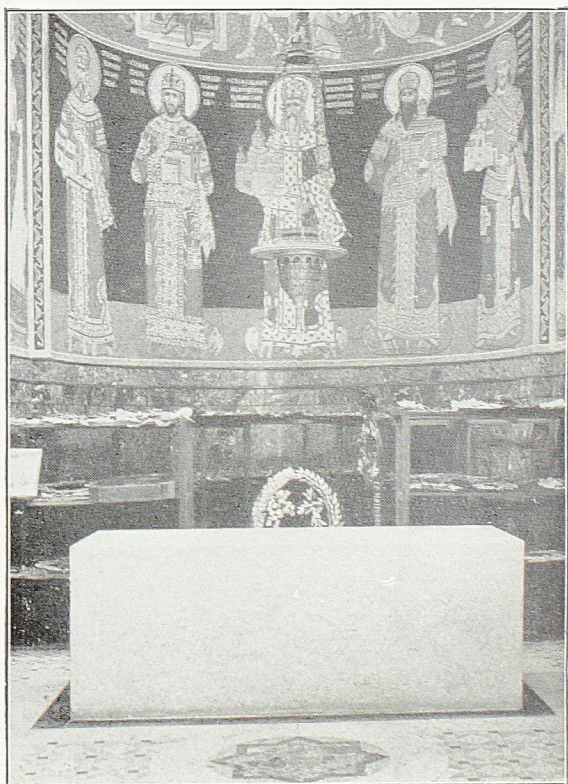
ХОР У ХРАМУ НА ОПЛЕНЦУ

ДВЕРИ НА ИКОНОСТАСУ

УЛАЗНИ ПОРТАЛ

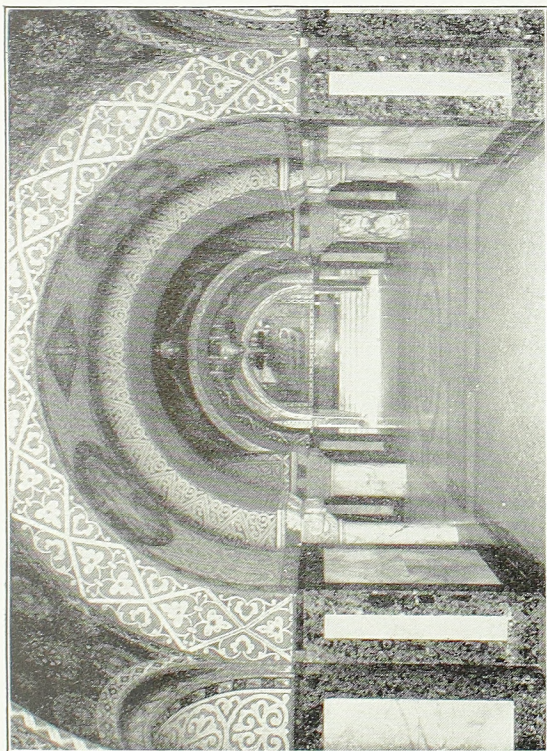

КАРАЋОРЂЕВ ГРОБ
У ЗАДУЖБИНИ КРАЉА ПЕТРА НА ОПЛЕНЦУ

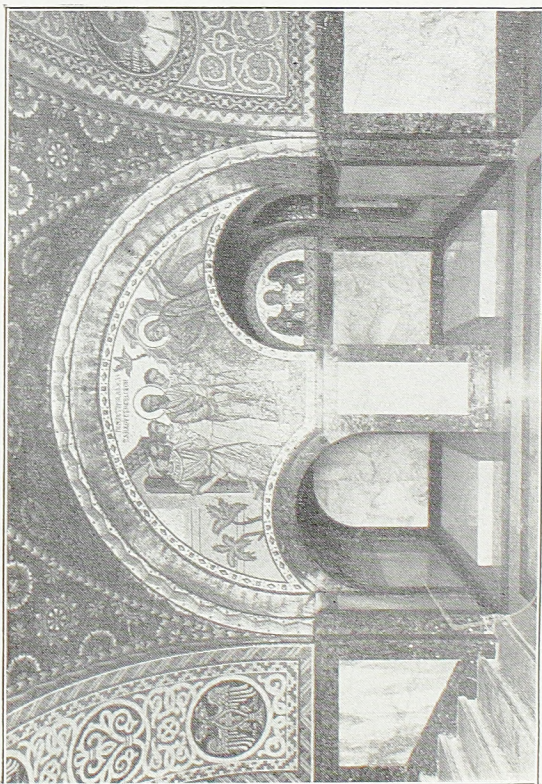

ГРОБ КРАЉА ПЕТРА ВЕЛИКОГ ОСЛОБОДИОЦА

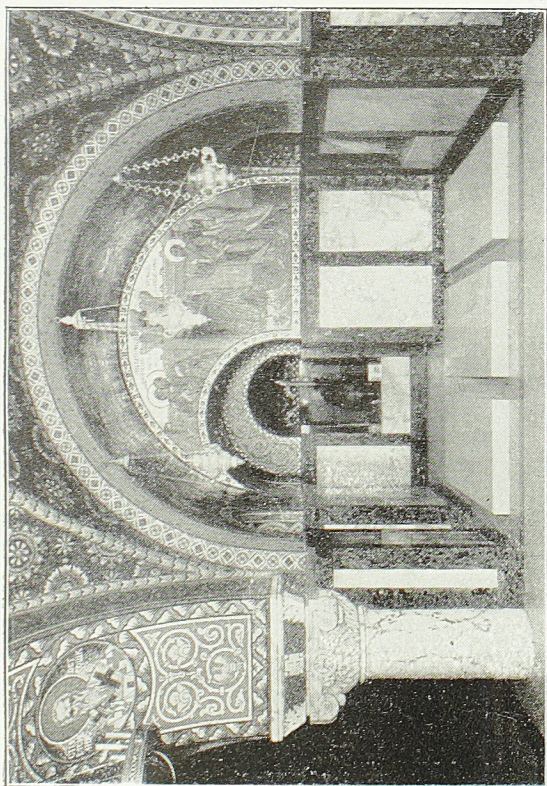
КРИПТА

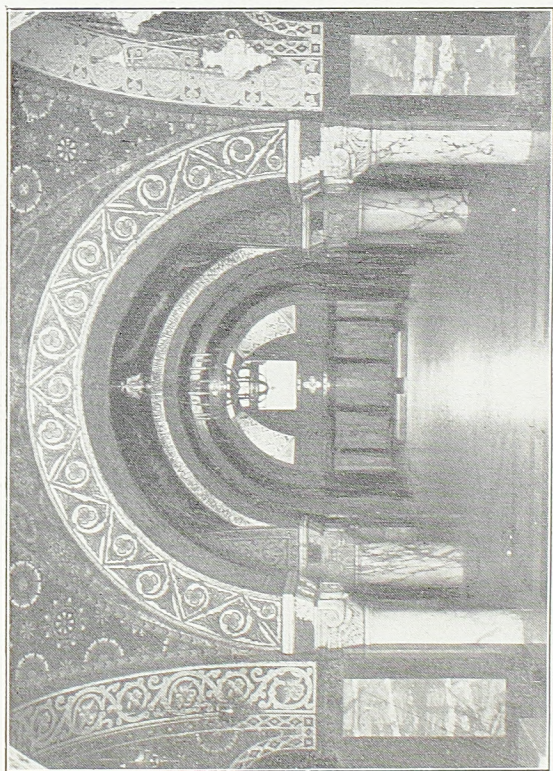
КРИПТА У ЗАДУЖБИНИ НА ОПЛЕНЦУ

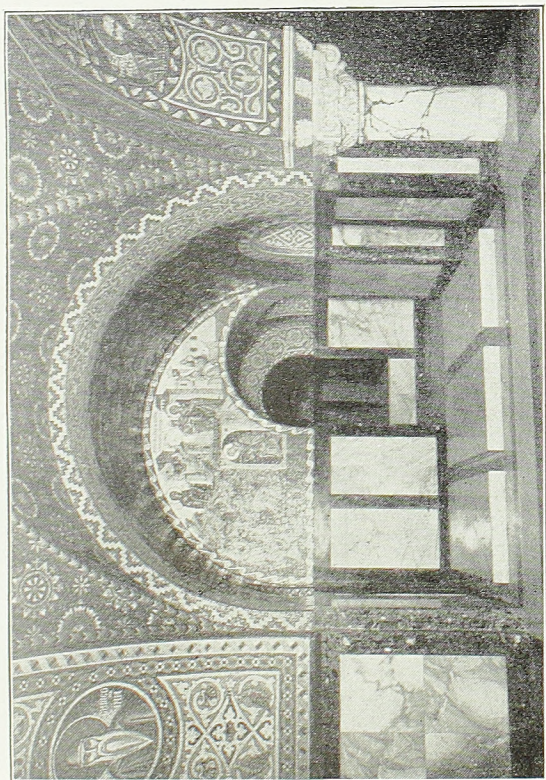
ПРАЗНЕ ГРОБНИЦЕ У КРИПТИ

КРИПТА У МОЗАИКУ СА ГРОБНИЦАМА

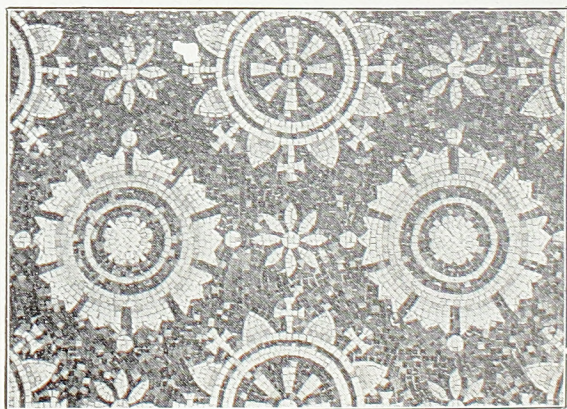
КРИПТА — У ДНУ ГРОБОВИ
КЊЕГИЊЕ ПЕРСИДЕ И КНЕЗА АЛЕКСАНДРА КАРАЂОРЂЕВИЋА

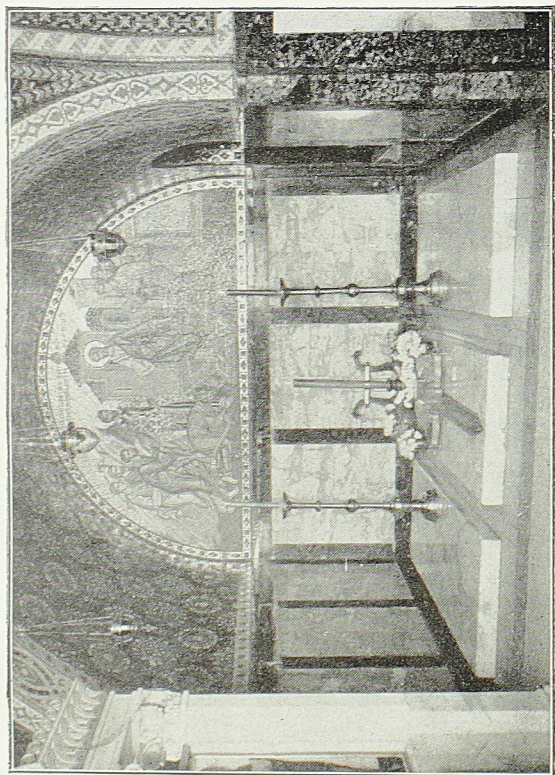
ПРАЗНЕ ГРОБНИЦЕ У КРИПТИ

КАПЕЛА У КРИПТИ ПОСВЕЋЕНА СВЕТОМЕ ПЕТРУ

ОРНАМЕНТИ У КРИПТИ

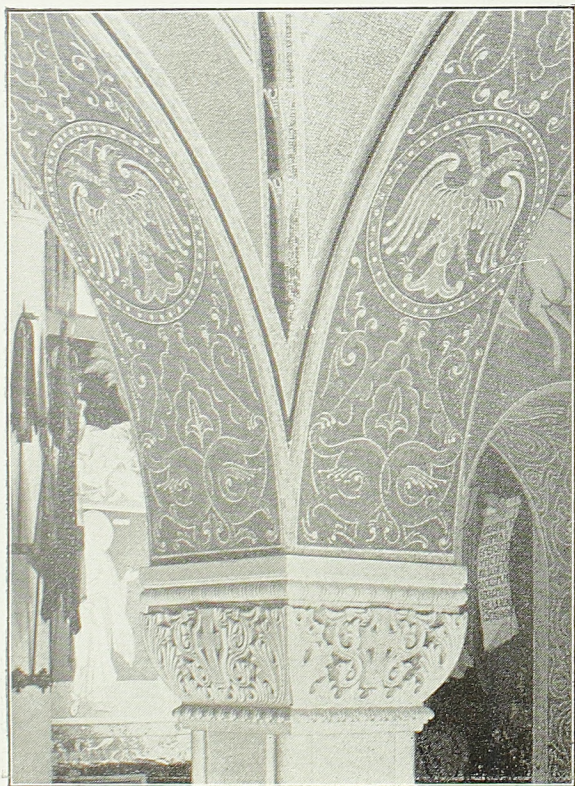

ГРОБ ВИТЕШКОГ КРАЉА АЛЕКСАНДРА I УЈЕДИНИТЕЉА

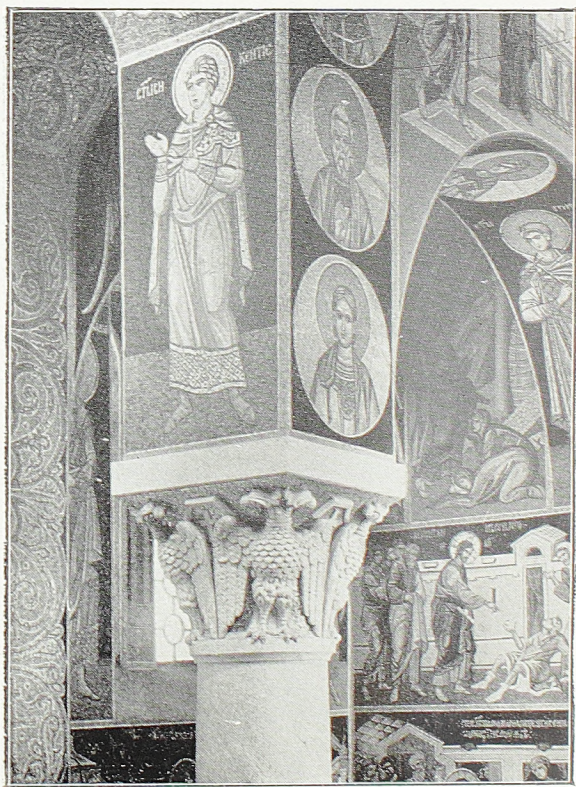

СВЕТИ КЛИМЕНТ, СЛАВА КАРАБОРЪЕВА

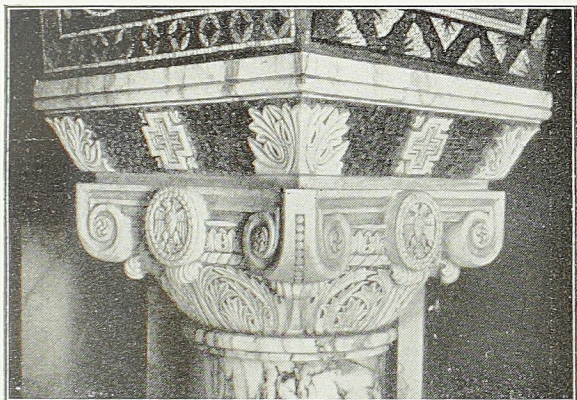
ОРНАМЕНТИ И ДЕТАЉИ
ХРАМА

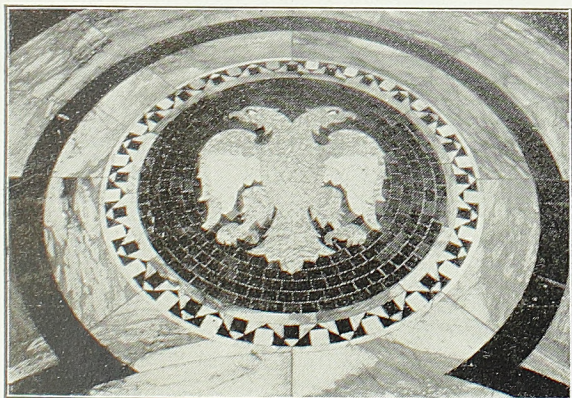
ОРНАМЕНТИ У ХРАМУ

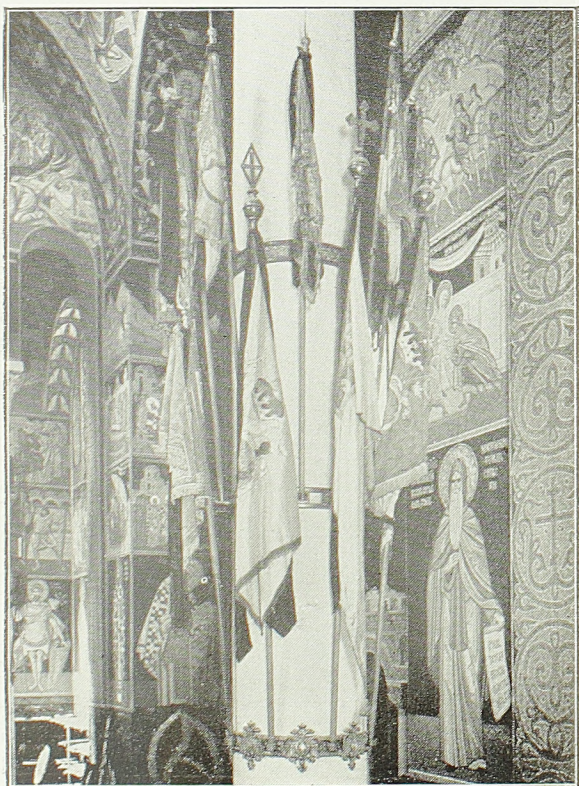
ЈЕДАН ОД СТУБОВА ОД КАРАРСКОГ МЕРМЕРА

КАПИТЕЛ — ДЕТАЉ КРАТКОГ СТУБА У КРИПТИ,
ОД КАРАРСКОГ БЕЛОГ МЕРМЕРА

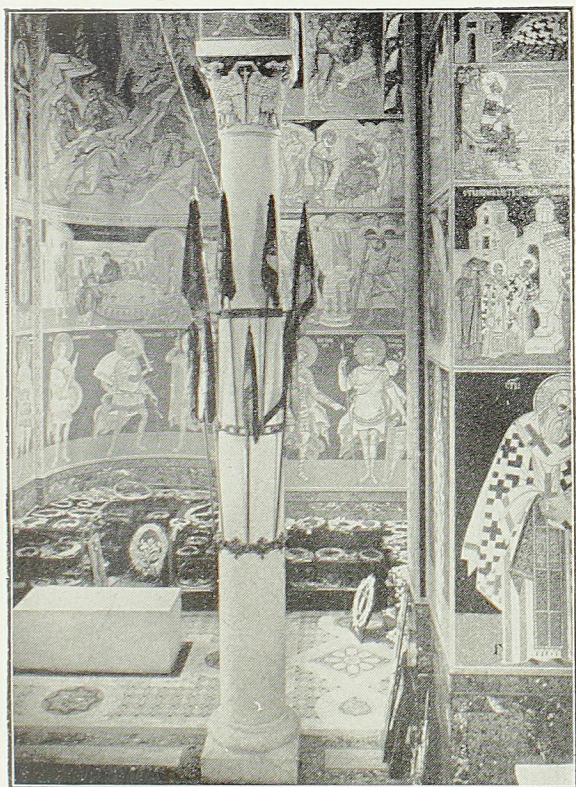
ДРЖАВНИ ГРБ
У СОКЛУ ОД РАЗНОВОЈНОГ ПОЛИРАНОГ МЕРМЕРА

КАРАЂОРЂЕВЕ И ОСТАЛЕ СТАРЕ СРПСКЕ ЗАСТАВЕ

УНУТРАШЊОСТ ЦРКВЕ У МОЗАИКУ
СТУБОВИ СА СТАРИМ СРПСКИМ ЗАСТАВАМА

СТАРЕ СРПСКЕ ЗАСТАВЕ
СА СТРАНЕ ГРОБ КРАЉА ПЕТРА I

СЛИКАРСТВО У МОЗАИКУ

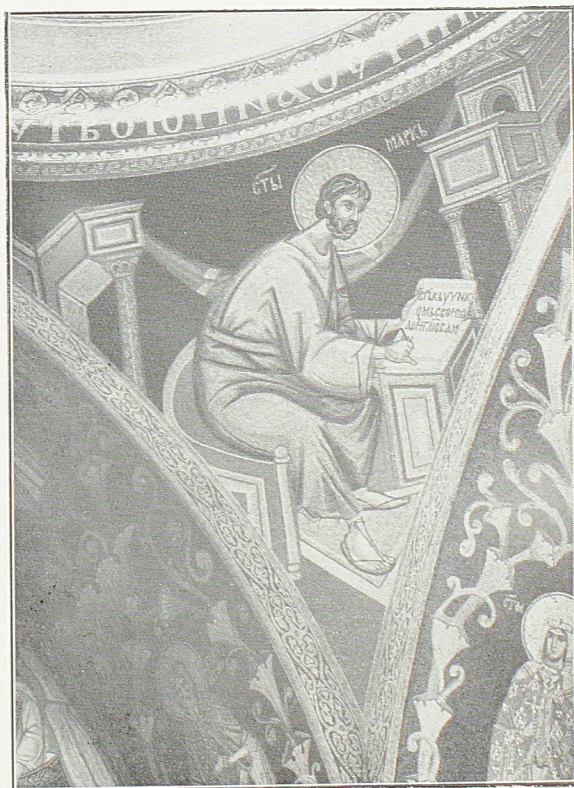
ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡ:
ΣΒΕΔΡΖΙΤΕΛΉ ΙΣΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ Υ ΓΛΑΒΝΟΜ ΚΥΒΕΤΥ

ШИРШАЈА:
БОГОРОДИЦА У МОЛЕЉЕМ СТАВУ У ОЛТАРУ

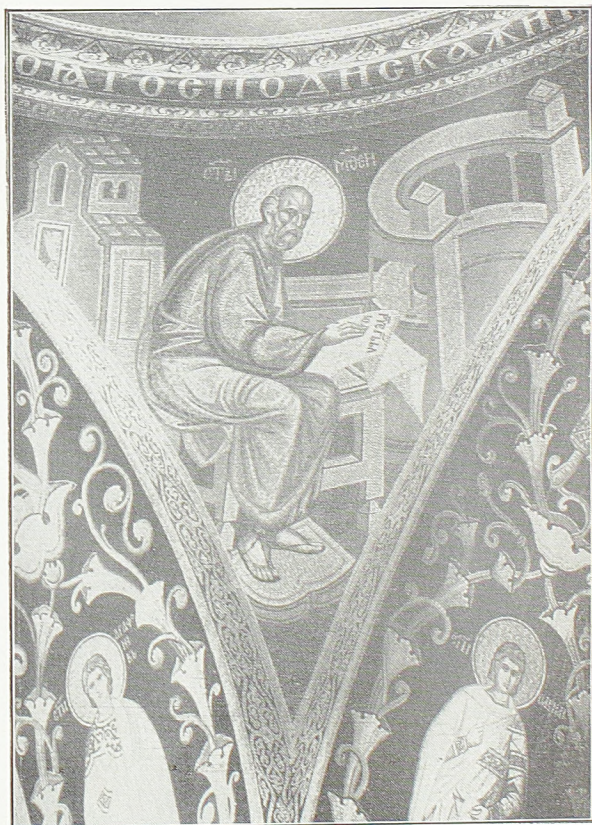
ИСУС ХРИСТОС

ЕВАНГЕЛИСТА МАРКО

ЕВАНГЕЛИСТА ЛУКА

ЕВАНГЕЛИСТА МАТЕЈА

ЕВАНГЕЛИСТА ЈОВАН

ЕУХАРИСТИЈА

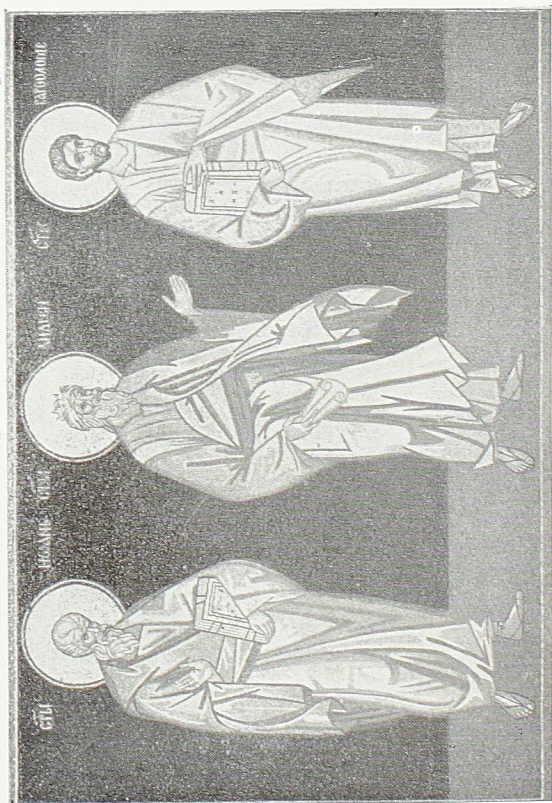
ХРИСТОВО ПРИЧЕШЋЕ АПОСТОЛА
ФРЕСКА ИЗ 1314 ИЗ СТУДЕНИЦЕ

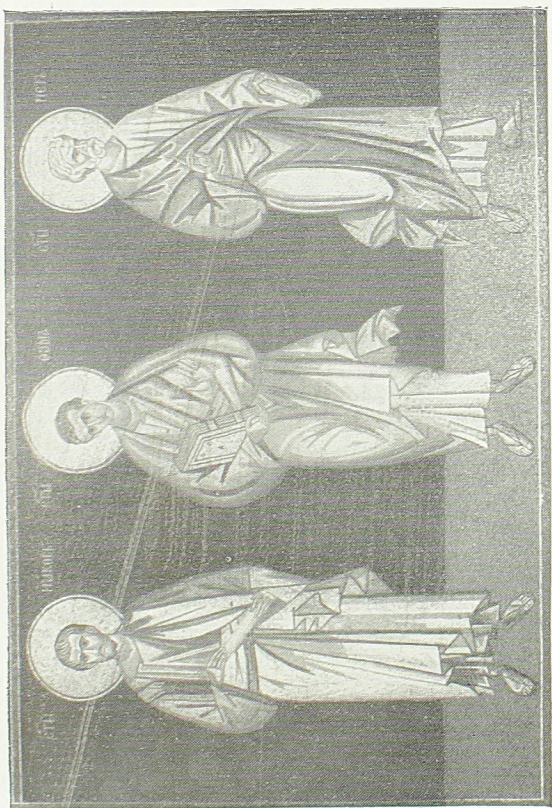
ТАЈНА СВЕТОГ ПРИЧЕШЋА

ТАЈНА ВЕЧЕРА

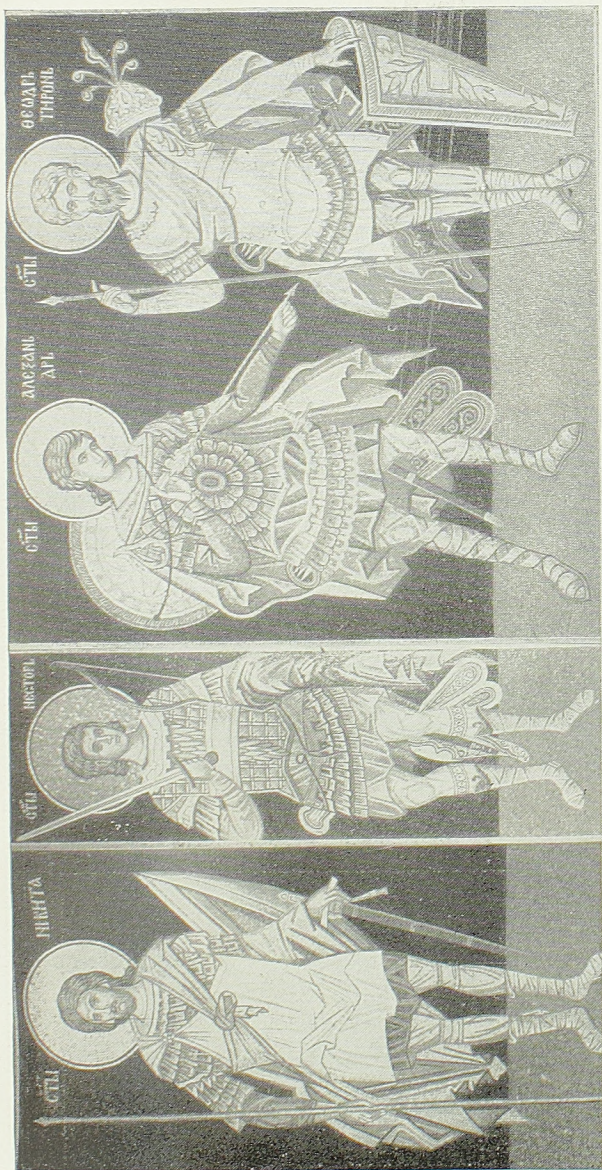
СВЕТИ БОГОСЛОВИ

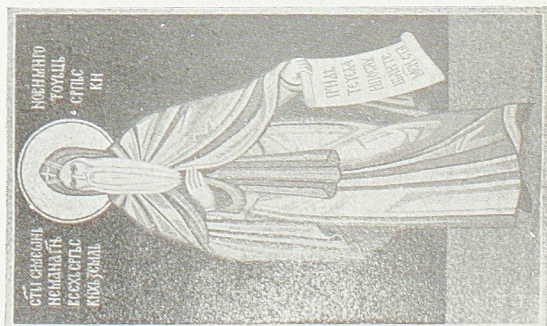
СВЕТИ БОГОСЛОВИ

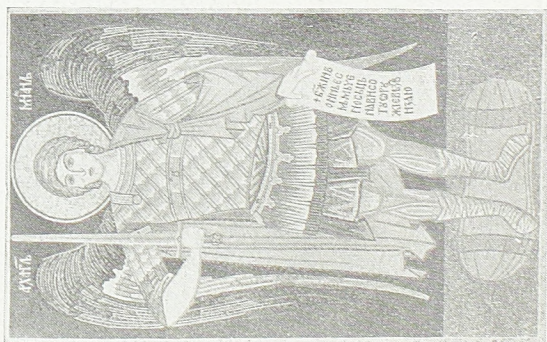
ВЕЛИКИ АРХИСТРАТЕЗИ

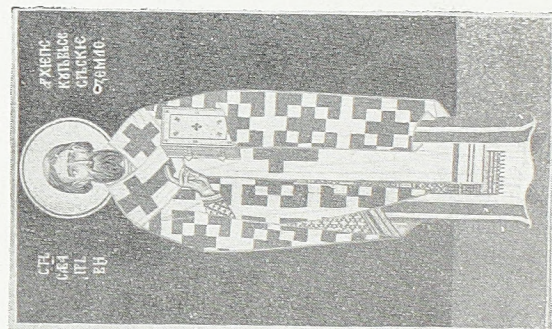
ВЕЛИКИ АРХИСТРАТЕЗИ

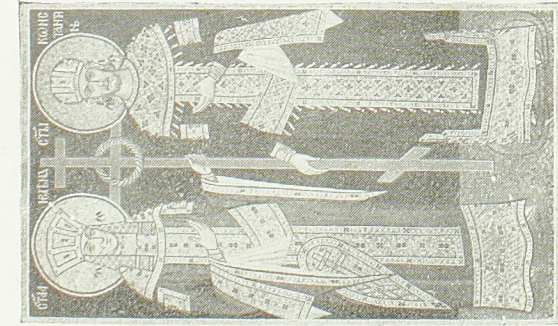
СВЕТИ СИМЕОН НЕМАЊА

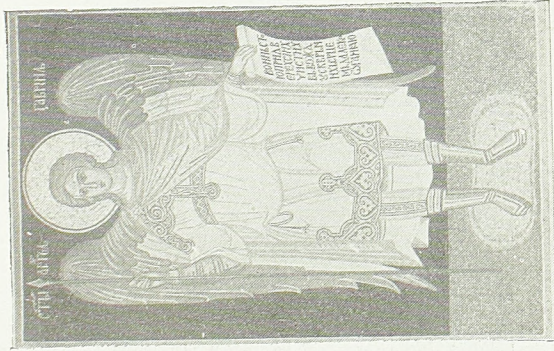
СВЕТИ АРХАНГЕЛ МИХАИЛО

СВЕТИ САВА

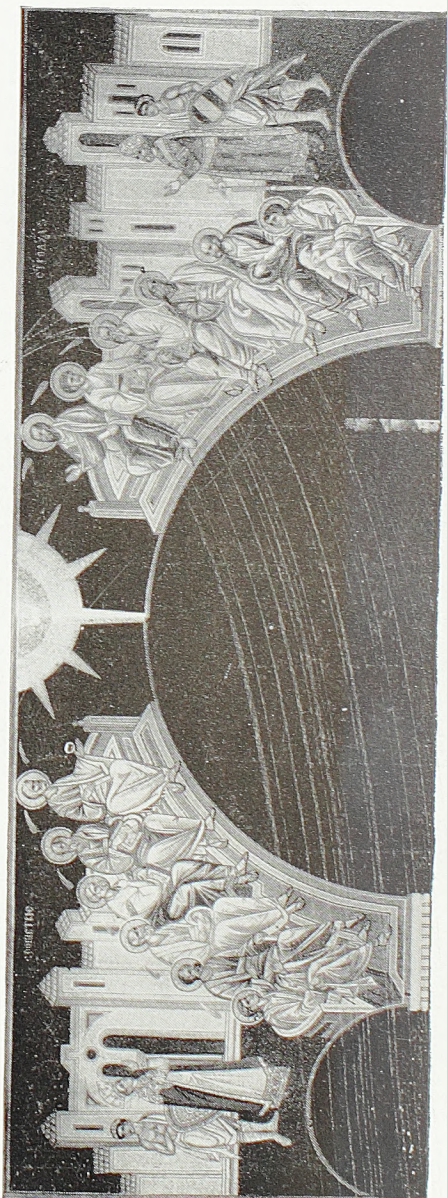
ЦАРИЦА ЈЕЛЕНА И ЦАР КОНСТАНТИН

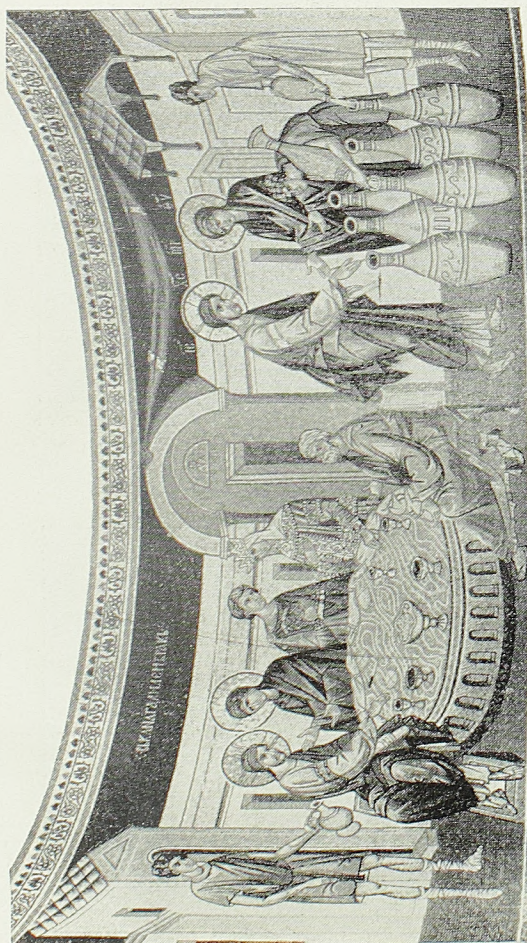
СВЕТИ АРХАНГЕЛ ГАВРИЛО

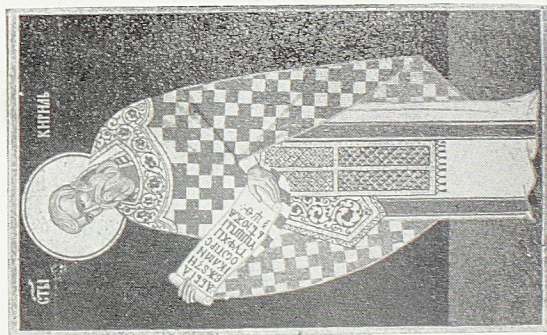
СВЕТИ ЈОАКИМ И СВЕТА АНА

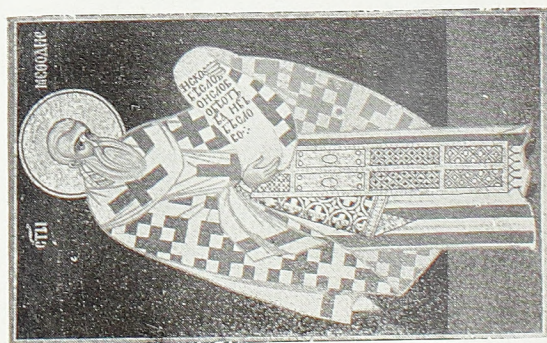
СИЛАЗАК СВЕТОГ ДУХА НА АПОСТОЛЕ

СВАДБА У КАНИ

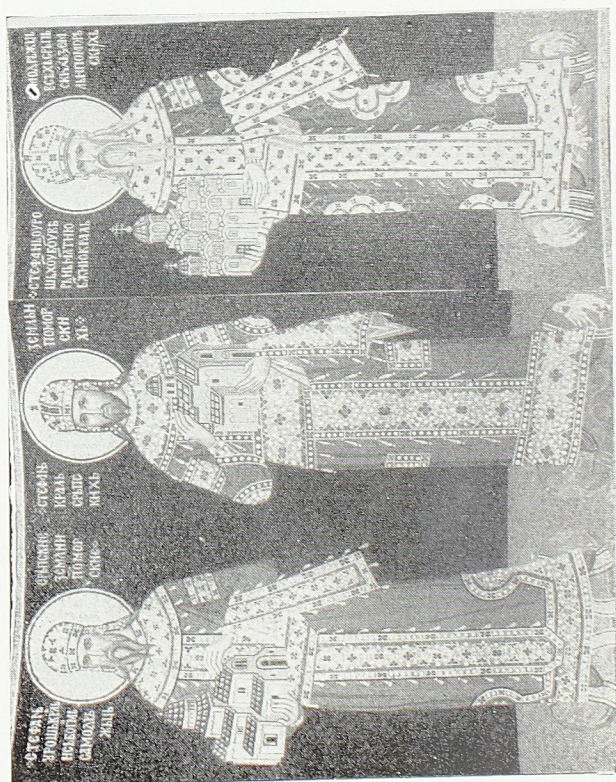
СВЕТИ ЋИРИЛО

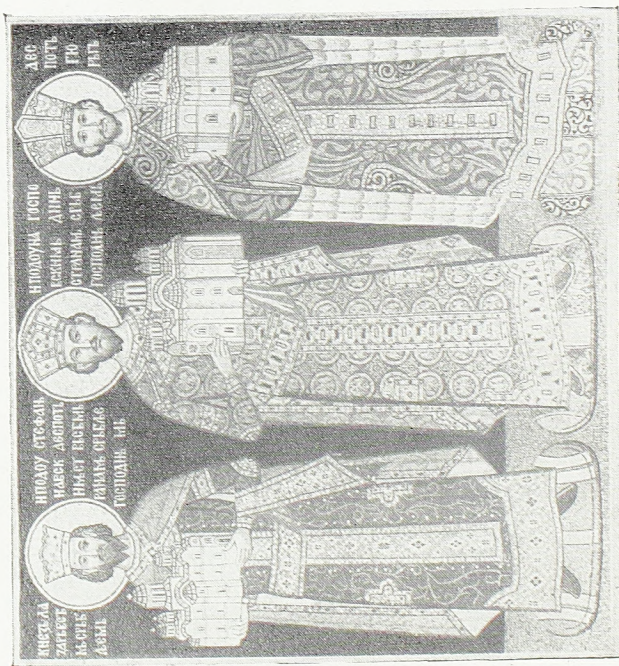
СВЕТИ МЕТОДИЈЕ

ГАЛЕРИЈА СРПСКИХ КРАЉЕВА :
 СТЕВАН НЕМАЊА, СТЕВАН ПРВОВЕНЧАНИ, КРАЉ РАДОСЛАВ И КРАЉ ВЛАДИСЛАВ

ВЕЛИКИ КРАЉ УРОШ, КРАЉ ДРАГУТИН И КРАЉ МИЛУТИН

КНЕЗ ЛАЗАР, ДЕСПОТ СТЕВАН ЛАЗАРЕВИЧЪ И БЪРЪБЕ БРАНКОВИЧЪ

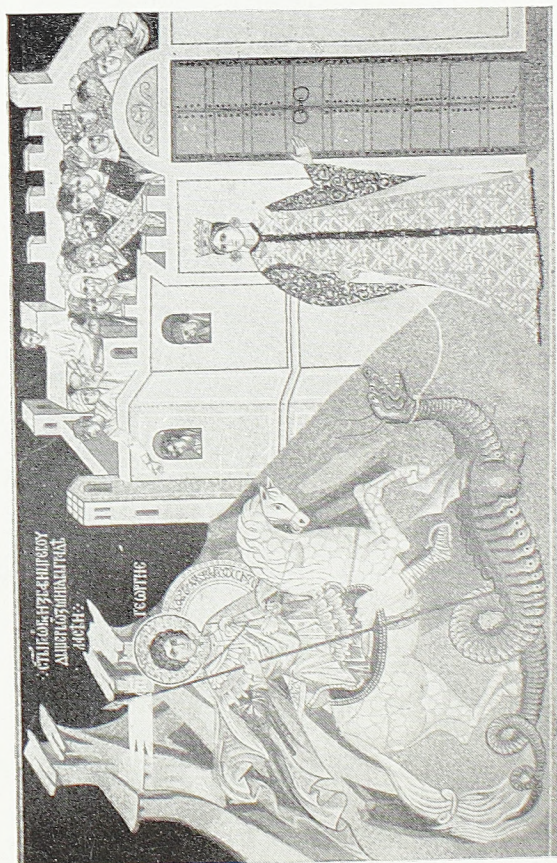
РОЂЕЊЕ ИСУСА ХРИСТА

ПРЕОБРАЖЕЊЕ

КТИТОРСКА СЛИКА — СВЕТИ ЂОРЂЕ ПРИВОДИ КРАЉА ПЕТРА БОГОРОДИЦИ

СВЯТЫЙ ГЕОРГИЙ
ПОБЕДИТЕЛЬ
ДРАКОНА

ГЕОРГИЙ

СВЕТИ ГЕОРГЬЕ УБИЈА АЗДАЈУ

СВЕТИ АРХАНЂЕЛ МИХАИЛО

С А Д Р Ж А Ј:

КАРАЂОРЂЕ И ШУМАДИЈА	9
ТОПОЛА И КАРАЂОРЂЕВА СТАРА ЦРКВА	11
ЦРКВА СВ. ЂОРЂА ЗАДУЖБИНА КРАЉА ПЕТРА I НА ОПЛЕНЦУ	17
ОБНОВА ЦРКВЕ СВ. ЂОРЂА НА ОПЛЕНЦУ: ДЕЛО КРАЉА АЛЕКСАНДРА I КАРАЂОРЂЕВИЋА	25
ТРАГИЧНА СМРТ ВИТЕШКОГ КРАЉА АЛЕКСАНДРА I УЈЕДИНИТЕЉА	33
ОПИС ЦРКВЕ СВ. ЂОРЂА НА ОПЛЕНЦУ	37
КРИПТА	49
МОЗАИК	53
КАРАЂОРЂЕВ ТОП	61

